METRIEK
DER GRIEKEN EN ROMEINEN,

VOOR DE HOOGSTE KLASSEN VAN GYMNASIA

BEWERKT DOOR

LUCIAN MULLER.

Met een Aanhangsel:

OVER DE ONTWIKKELING DER OUDE METRIEK.

Uit het Hoogduitsch vertaald

DOOR

Dr. E. MEHLER.

GRONINGEN. — NOORDHOFF & SMIT. — 1881.

VOORREDE.

Op het gebied der Metriek heeft de naam van LUCIAN MÜLLER een goeden klank. Verworven en gevestigd heeft hij zijn naam als grondig kenner der metriek vooral door zijn boek *de re metrica poëtarum Latinorum*, een boek uitsluitend voor philologen geschreven. Nadat hij, in de eerste plaats ten behoeve van zijne leerlingen en toehoorders, in een in 't Latijn opgesteld Summarium de hoofdpunten en beginselen der Grieksche en Latijnsche metriek en prosodie had uiteengezet, heeft hij onlangs onder den titel van „Metrik der Griechen und Römer" een boekje uitgegeven, waarin hij de metrische wetten en verschijnselen uiteengezet en geheel op grammatikale gronden verklaard heeft.

Des Schrijvers theorie, dat de Grieksche en Romeinsche dichters vooral naar verschil van poëtischen rhythmus en grammatikaal accent streefden, dat in 't algemeen bij het maken der verzen door hen niet op het accent, maar slechts op het aantal der lettergrepen en de tegenstelling van een- en meerlettergrepige woorden werd gelet, klinkt paradox, maar wordt door hem op consequente wijze toegepast, zooals vooral blijkt uit het vijfde hoofdstuk van dit boekje.

Met de meeste uitvoerigheid zijn de Metra behandeld, waarvan de kennis voor den leerling van een gymnasium vooral noodig is, de daktylische Hexameter, de iambische Trimeter en de Metra van Horatius, maar ook de overige Metra zijn uitvoerig genoeg en vooral zoo duidelijk beschreven en verklaard, dat de Schrijver zijn doel — systematische, op een ontwikkeld gevoel voor den geest en den aard der taal gegronde ontleding en verklaring der meest gebruikelijke Metra — naar mijne meening volkomen bereikt heeft.

—

Zeer juist is zijne opmerking, dat door de verontachtzaming der metriek een groot deel van de bekoorlijkheid van de antieke poëzie voor den leerling verloren gaat. Ik deel gaarne zijne hoop, dat een juister inzicht in de metriek der Ouden de vrucht van zijn werk zal zijn; met dat juister inzicht vertrouwt hij dat ook de liefde voor die door de Ouden met zooveel zorg gekweekte kunst zal toenemen.

Hij is voorts van meening — ik geloof, te recht — dat ook philologen in het eerste stadium van hun studie uit dit boekje veel nuttigs kunnen leeren; het aanhangsel, een schets van de ontwikkeling der metriek bij de Grieken en Romeinen bevattende, is vooral in hun belang door den Schr. aan zijn boekje toegevoegd.

Ik hoop dat mijne ambtgenooten mijne ingenomenheid met het boekje van MÜLLER zullen deelen. Het genoegen, dat ik bij de bewerking daarvan smaakte, doet mij verwachten, dat die hoop niet ijdel zal zijn.

ZWOLLE, Dec. 1880.

E. MR.

EERSTE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE OPMERKINGEN TOT INLEIDING.

§ 1.

Rhythmus en Metrum.

De welluidendheid der klassieke talen wordt in het proza bepaald en bewerkt door den Rhythmus (*numerus*), d.i. door een harmonische, het oor streelende samenvoeging der woorden van den zin, vooral van het begin en van het einde van den zin; in de poëzie door het Metrum, d.i. de kunstige verbinding van lange en korte lettergrepen tot verzen, systema's en strophen.

Bij het vervaardigen van verzen heerschte bij de Ouden uitsluitend het quantitative beginsel, d. i. de woorden waaruit het vers bestaat, worden gemeten volgens de lengte en de kortheid hunner vokalen; het proza-accent kwam niet in aanmerking, evenmin als de logische beteekenis der woorden of der deelen van woorden.

Door de vereeniging van arsis en thesis, verheffing en daling der stem, ontstaat de versvoet.

Ook de dichter gedraagt zich naar de wetten van den rhythmus; hij zorgt dat het accent der versvoeten zooveel mogelijk afwijkt van de wijze, waarop het woord in proza wordt uitgesproken, hij maakt dat de deelen van het vers harmonisch in elkaar sluiten, zoodat de omvang der afzonderlijke woorden zooveel mogelijk verschilt van den omvang der afzonderlijke versvoeten; hij doet op het einde van elke metrische reeks, d. i.

van elke kunstige verbinding van versvoeten, de aan dat einde eigenaardige versvoeten volkomen zuiver uitkomen. M. verg. § 24 volg.

§ 2.

Lettergrepen. Arsis en Thesis.

Ieder lettergreep van een Grieksch zoowel als van een Latijnsch woord heeft een bepaalden tijd (*χρόνος*, *tempus*); zij is òf lang òf kort, met uitzondering van de in het proza zeldzame, maar in de poëzie veel voorkomende gevallen, dat de zelfde lettergreep zoowel lang als kort kan zijn (*communis*, *anceps*).

Een vokaal is òf van nature lang òf zij wordt lang door haar plaatsing vóór twee of meer consonanten.

In de metriek stelt men gewoonlijk één lange lettergreep gelijk aan twee korte.

Een volledige versvoet heeft minstens ééne verheffing en ééne daling van den toon (*arsis* en *thesis*), zooals die door de meerdere of mindere inspanning der stem wordt voortgebracht.

De Arsis is altoos lang, behalve waar zij in twee korte lettergrepen ontbonden wordt. De Thesis is nu kort, dan lang.

Het lezen van verzen volgens de arsis en de thesis noemt men scandeeren.

§ 3.

Versvoeten. Basis. Anacrusis.

De meest voorkomende verbindingen van lettergrepen of versvoeten zijn:

⏑ ⏑ Pyrrichius.

– ⏑ Trochaeus, Choreus.

⏑ – Iambus.

– – Spondeus.

⏑ ⏑ ⏑ Tribrachys.
– ⏑ ⏑ Dactylus.
⏑ ⏑ – Anapaestus.
⏑ – ⏑ Amphibrachys.
⏑ – – Bacchius, Antibacchius, Palimbacchius.
– – ⏑ Antibacchius, Palimbacchius, Bacchius.
– ⏑ – Creticus, Amphimacer.

⏑ ⏑ ⏑ ⏑ Proceleusmaticus.
– ⏑ ⏑ ⏑ Paeon primus.
⏑ – ⏑ ⏑ Paeon secundus.
⏑ ⏑ – ⏑ Paeon tertius.
⏑ ⏑ ⏑ – Paeon quartus.
⏑ ⏑ – – Ionicus a minori.
– – ⏑ ⏑ Ionicus a maiori.
– ⏑ ⏑ – Choriambus.
⏑ – – ⏑ Antispastus.
– ⏑ – ⏑ Ditrochaeus, dichoreus.
⏑ – ⏑ – Diiambus.
⏑ – – – Epitritus primus.
– ⏑ – – Epitritus secundus.
– – ⏑ – Epitritus tertius.
– – – ⏑ Epitritus quartus.
– – – – Dispondeus.

⏑ – – ⏑ – Dochmius.

De verbinding van twee voeten heet Dipodie. De jambische, trochaeische, anapaestische, maar niet de daktylische verzen worden naar Dipodieën gemeten. Zoo heet b. v. de zesvoetige iambus trimeter. De grootste kracht van den rhythmus vertoont zich in het eerste gedeelte der dipodie, dus in de ongelijke voeten.

Basis noemen de nieuwe schrijvers over metriek den uit twee lettergrepen bestaanden voorslag der Phalaecische, Pherecra-

teïsche, Glyconeïsche, Asclepiadeïsche e. a. verzen, die bij de Grieken uit een Trochaeus, Iambus, Spondeus of Pyrrichius bestaat.

Anacrusis noemt men den uit eene syllaba anceps bestaanden voorslag van den Alcaïcus, Hendecasyllabus, Enneasyllabus enz.

§ 4.

Vers.

Een vers is een metrische reeks, bestaande uit gelijke of verschillende voeten, die evenwel niet willekeurig of werktuigelijk met elkaar vereenigd zijn, maar volgens de wet der symmetrie en der euphonie, zooals het kunstgevoel van den dichter die uitlegt of zich voorstelt.

In den regel telt geen vers meer dan dertig tijden (de lange lettergrepen telkens voor twee tijden gerekend), echter vindt men bij lyrische dichters en in de dramatische koren langere reeksen, waarop evenwel in het volgende geen acht zal worden geslagen.

De prosodische juistheid van een vers, d. i. de juiste quantiteit der lettergrepen, het zorgvuldig vermijden van alle door de wetten der prosodie veroordeelde voeten was iets, dat bij de oude dichters, tot aan de verbastering van het Latijn en het Grieksch, van zelf sprak. Maar door de prosodische juistheid wordt het vers nog niet tot een kunstgewrocht.

Tot een kunstgewrocht wordt het vers eerst door de nauwgezette inachtneming der rhythmische wetten, vooral op het einde van een metrische reeks. Een vers van eenige lengte vereischt voorts in het midden minstens ééne bepaalde insnijding (Caesuur), die aan de stem een oogenblik rust gunt, en het vers in twee symmetrische en harmonische deelen verdeelt.

Het is voorts eene wet der euphonie, dat dezelfde letter in hetzelfde vers niet te vaak mag terugkeeren, zooals dit b.v. het geval is in het vers van Sophocles:

τυφλὸς τά τ' ὦτα τόν τε νοῦν τά τ' ὄμματ' εἶ,

of in dat van Ennius:

o Tite tute Tate tibi tanta tyranne tulisti.

Ook veel woorden van een gelijk aantal lettergrepen of te lange woorden ontsieren een vers, zooals bij Ennius en Namatianus:

sparsis hastis longis campus splendet et horret.
Bellerophonteis sollicitudinibus.

Veeleer moeten lange en korte woorden op gepaste wijze met elkaar afwisselen.

Catalektisch noemt men een vers, waarvan de laatste voet niet volledig is: als deze eenlettergrepig is — *catalecticus in syllabam*, als hij tweelettergrepig is — *catal. in disyllabum.* Een vers, dat na den laatsten volledigen voet nog een of twee theses heeft, kan men hypercatalektisch noemen.

Een vers heet eenvoudig, wanneer het uit gelijke, samengesteld, wanneer het uit verschillende voeten bestaat. Logaoedisch noemt men de verzen, waarin Daktylen met Trochaeen verbonden zijn.

Asynartetisch noemt men de verzen, die uit twee verschillende metrische reeksen bestaan. Op het einde van de eerste is meestal een *hiatus* en een *syllaba anceps* geoorloofd.

De fijne smaak der oude Grieken en Romeinen en de hooge trap van volmaaktheid, dien hunne talen bereikt hebben, geven ons recht tot de bewering, dat de bij hen meest gebruikte metra ook de volmaaktste waren.

Die meest gebruikte metra waren: de daktylische Hexameter en Pentameter, de Jambische Trimeter, de catalektische Tetrameter, de Anapaestische Dimeter en de catalektische Anapaestische Tetrameter, de Glyconeïsche en Asclepiadeïsche maten, de Alcaeische en de Sapphische strophe.

§ 5.

Caesuur.

Om aan de stem eenige rust te schenken, hebben verzen (niet perioden) van meer dan tien lettergrepen meest een of twee insnijdingen (*caesura*, *τομή*).

De Caesuur scheidt een metrische reeks, die, even als het vers, uit gelijke en verschillende voeten bestaat, van het overig gedeelte van het vers af, dat een nieuwe metrische reeks vormt.

De pauze bij de caesuur is evenwel van korter duur dan die op het einde van een vers.

Soms vindt men naast de hoofdcaesuur nog een hulpcaesuur, b. v. in den Hexameter de *trithemimeres* naast de *hephthemimeres*.

Ook de scheiding der deelen van een vers door de caesuur is niet toevallig of werktuigelijk, maar zij wordt bepaald door de wetten der concinniteit en der euphonie. Daarom vindt men niet zelden, dat de door de caesuur gevormde versdeelen ook als zelfstandige verzen voorkomen; ook wordt hierdoor verklaard, dat de caesuur haar plaats gewoonlijk nagenoeg in het midden van een vers heeft.

Door de caesuur wordt dikwijls het oorspronkelijke metrum verscheurd. Zoo vallen b. v. de caesura penthemimeres en hephthemimeres in den daktylischen Hexameter op een Anapaest, in den jambischen Trimeter op een Trochaeus.

De grootste kracht van den metrischen ictus vertoont zich in het eerste gedeelte van het vers tot aan de caesuur.

§ 6.

De laatste lettergrepen van het vers.

De laatste lettergreep van een vers is anceps, d. i. zij kan, zonder dat dit eenig verschil maakt, lang of kort zijn. Ook is op haar de wet van den hiatus niet van toepas-

sing. — Elisio en apostroof zijn op het einde van een vers niet geoorloofd.

Een uitzondering heeft plaats, wanneer verzen door **Synaphie** met elkaar verbonden zijn. In dit geval zijn syllaba anceps en hiatus verboden, maar kan elisio, somtijds ook de deeling van een woord op het einde van het vers plaats grijpen. M. vergel. § 10.

Over de zoogenaamde *hexametri hypermetri* vergel. m. § 36.

§ 7.

Systema's. Strophen. Epodus.

Een Systema is de vereeniging van twee of meer verzen tot een kunstmatig rhythmisch geheel. Zulke systema's kunnen herhaald worden zoo vaak als het den dichter belieft.

Het is niet noodig, dat de deelen van een verssysteem onderling door synaphie verbonden zijn.

Wanneer een systema één of meermalen herhaald wordt, noemt men het een Strophe.

In het Dorisch lierdicht en in de lyrische partijen van het drama noemt men de even strophen (dus de 2de, 4de enz.) Antistrophen.

Epodus (fem. gen) heet het verssysteem, dat in het Dorisch lierdicht zoowel als in de tragische koren op de antistrophe volgt en de strophe sluit.

Epodus (mascul. gen.) noemt men een kort vers (of ook we een langer asynartetus, Horat. Epod. 11; 13), dat met het voorafgaande tot een systeem is verbonden. Ook de verbinding van twee zulke verzen, met uitzondering van het elegische distichon, noemt men Epodus (Horat.)

De herhaling van daktylische disticha of epoden wordt niet als strophische poëzie beschouwd.

§ 8.

Interpunktie in het vers.

Daar het vers, de door de caesuur ontstaande deelen van het vers, als ook de verssystema's enkel een gewrocht zijn van de euphonie en eurhythmie der taal, hebben zij oorspronkelijk met de logische verdeeling der rede, zoo als die door de interpunktie voor het oog kenbaar wordt gemaakt, niets te doen.

Daarom kan het gebeuren, dat in verzen, die door synaphie met elkaar verbonden zijn, één woord bij twee verschillende verzen behoort.

Om deze reden behoeft ook het vers, de caesuur en zelfs de strophe of antistrophe en de epodus volstrekt niet met een interpunktie te sluiten, zoo als b. v. uit Pindarus en Horatius blijkt. Ook is het geen fout, wanneer op het einde van het vers of in de caesuur een woord staat, dat nauw met het volgende moet verbonden worden. Zoo staat b. v. bij Horatius op het einde der lyrische verzen (met uitzondering van het slot der strophe) en der satirische Hexameters dikwijls *et*, *quod*, *vel* en dergel., of een eenlettergrepige praepositie (zoo ook in de strophen der Grieken).

Zelfs wordt een zware Interpunktie vóór de laatste lettergreep niet vermeden, zoo als bij Catullus:

quid? non est homo bellus, inquies. *est.*

en bij Horatius:

scitari libet ex ipso, quodcumque refers. *dic*,
ad cenam veniat.

Echter is het samentreffen van het metrisch door de caesuur in het einde van het vers aangewezen slot met de deelen van den zin, of althans het vermijden van stuitende dissonanten zoo natuurlijk, dat de dichters, althans in de niet tot systema's of strophe verbonden verzen, reeds vroeg, zoo als uit Homerus kan blijken, hierop hun aandacht vestigden. Daarom is het, behalve in de strophe, vooral bij de Grieken, een zeldzaamheid, dat

de laatste lettergreep of de laatste voet van een vers bij den volgenden zin behoort. Eveneens vermeed men een zware interpunktie na de eerste lettergreep of den eersten voet van het vers.

Dus is af te keuren het vers Il. I, 52.

αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιείς
βάλλ'· αἰεὶ δὲ πυραὶ νεκύων καίοντο θαμειαί,

hoewel hier door de logische kracht van het eerste woord en door de elisie de fout minder stuitend is.

Vergilius sluit soms, om een bepaalde uitwerking te weeg te brengen, een langere rede met den eersten dactylus. M. z. Aen. IV, 570; VI, 856.

Eveneens vermeed men, een halven voet vóór of achter de hoofdcaesuur een zware interpunktie te plaatsen. Om die reden is af te keuren het vers van Vergilius:

hic currus *fuit*; hoc | regnum dea gentibus esse.

en nog meer het volgende:

pulverulentus eques | *furit.* omnes arma requirunt;

insgelijks de volgende verzen van Sophocles:

ἀλλ' ὃν πόλις στυγεῖ, σὺ | τιμήσεις νεκρόν;
ὅταν γὰρ εὖ φρονῇς, τόθ' | ἡγήσει σὺ νῷν.

Daarentegen moet bij Homerus, Od. V. 234 geschreven worden:

δῶκέν οἱ πέλεκυν, μέγαν, ἄρμενον ἐν παλάμῃσιν,

niet

πέλεκυν μέγαν.

Echter veroorloven zich de tragische dichters, vooral sedert Sophocles, ten opzichte van dissonanten van metrum en interpunktie menige vrijheid, om het effekt van hartstochtelijk opgewonden gedeelten van den dialoog te verhoogen. Nog veel vrijer is te dien opzichte Horatius in den satirischen Hexameter. In de caesuur van den Hexameter bezigen ook vele andere Romeinsche dichters eenlettergrepige praeposities en conjunkties, vooral met elisie, b. v. Vergilius:

si genus huma*num et* mortalia temnitis arma.

De Grieken zijn hierin veel strenger. Tot de grootste zeldzaamheden behooren daarom verzen als Il. I, 53:

ἐννῆμαρ μὲν ἀνὰ στρατὸν ᾤχετο κῆλα θεοῖο.

Ook bij de de Tragici vindt men slechts zeer zelden verzen, als het volgende van Sophocles:

κακὸν δὲ κἂν ἐν | ἡμέρᾳ γνοίης μιᾷ.

Daarom staan ook woorden, die niet in het begin van een zin mogen staan, als *μέν, δέ, γάρ, οὖν, enim, autem, vero,* niet in het begin van een vers.

Dewijl de talen, hoe ouder zij worden, des te meer zich naar de wetten der logica regelen, valt bij de dichters na Christus in den regel het einde van de strophe samen met een zware interpunktie; en ook overigens vermijden zij, ook de Romeinsche, althans op het einde van een vers, hinderlijke dissonanten van het slot eener metrische reeks met de [interpunktie of den logischen samenhang.

§ 9.

Rijm. Allitteratie.

Om woorden, die bij elkaar behoorden of in betrekking tot elkaar stonden, ook door gelijkheid van klank te doen uitkomen, plaatsten de Grieken en de Romeinen in de caesuur en op het einde van het vers dikwijls woorden met denzelfden uitgang (rijm, *homoeoteleuton*); vooral substantivum en adiectivum of appositie, zoodat meestal telkens éene, soms echter ook wel twee lettergrepen die gelijkheid van klank voortbrachten. Zoo b. v. bij Homerus:

ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι, Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι.

bij Ovidius:

quot caelum stellas, tot habet tua Roma puellas.

Bijzonder dikwijls vindt men die gelijkheid van klank in de caesuur en op het einde van den daktylischen pentameter en den asclepiadeus minor, b. v.

et teneat cul*ti* iugera multa so*li*.
terrarum domi*nos* evehit ad de*os*.

Hieruit hebben zich de wetten van het rijm in de moderne poëzie ontwikkeld.

Hetzelfde doel had de Allitteratie, d. i. het gelijke, uit een of twee letters bestaande begin van twee of meer op elkander volgende woorden.

Bij de Romeinen komt die Allitteratie van den oudsten tijd tot op Lucretius zeer dikwijls voor. Later raakte zij door den invloed der Grieken, die, met uitzondering van de komische dichters, er niet van hielden, in onbruik, en bleef slechts in enkele spreekwijzen, als *pater patriae*, *more modoque* enz. bestaan; bij Vergilius vindt men haar daar, waar hij Ennius navolgt.

Over de deugden en gebreken der Grieksche en der Romeinsche metriek en over de betrekking, waarin zij tot elkaar staan, wordt in het begin van het aanhangsel gehandeld.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER PODISCHE EIGENAARDIGHEDEN.

§ 10.

De laatste lettergreep van een vers. Synaphie.

De laatste lettergreep van ieder vers is, zoo als reeds vermeld werd, anceps. Toch plachten de Ouden de verzen, vooral wanneer zij op een arsis of een trochaeus uitgingen, op een lange of althans op eene met een consonant sluitende lettergreep te doen eindigen.

Wanneer verscheiden verzen door Synaphie tot een systema verbonden zijn, d. i. wanneer hun metrum onafgebroken en

door geen pauzen op het slot der verzen gestuit doorloopt, dan kan op het einde van ieder vers, met uitzondering van het laatste, elisio en deeling van woorden plaats grijpen, terwijl hiatus en syllaba anceps verboden zijn. Zeer dikwijls vindt men synaphie bij Ionici a minori, Glykoneën en Anapaesten. Bij Horatius ontmoeten wij synaphie, echter zonder elisio en deeling van een woord, III. 12; bovendien vindt men bij hem soms elisio en deeling van woorden in de overige lyrische metra.

§ 11.

Ontbinding van Arsis en Thesis.

De arsis van het daktylisch vers, en in de Ionische, Aeolische en Romeinsche poësie ook de arsis van het logaoedische vers kan niet ontbonden worden; in verzen, die meer dan drie voeten hebben, kan de thesis zonder bezwaar door een lange lettergreep vervangen worden.

De thesis der anapaesten kan altoos door een lange lettergreep vervangen worden.

In anapaestische, iambische en trochaeische metra kunnen de arses, met uitzondering van de laatste, altoos door een Pyrrichius vervangen worden. Uitgezonderd zijn, het Dorische lierdicht en de lyrische gedeelten der tragoedie niet medegerekend, die Jamben en Trochaeen, welke geen Spondeus gedoogen, eveneens de logaoedische metra. Hoe korter voorts een iambisch of trochaeisch metrum is, zooveel te zeldzamer heeft er ontbinding plaats.

Waar in de Jambische metra een Spondeus kan staan, wordt hij soms door den Anapaestus vervangen. Men vindt echter deze vrijheid bij de beste dichters, zooals bij de Grieksche Tragici en bij Horatius, slechts zelden. Den Dactylus in de plaats van den Spondeus gebruikten de Grieken enkel bij eigennamen.

Daar het einde van het vers, dat bij den Hexameter uit

twee voeten, bij de iambische en catal. trochaeische metra, als ook bij den anapaestischen Paroemiacus uit anderhalven voet bestaat, de oorspronkelijke zuiverheid van vorm moet bewaren, vindt men slechts zelden een Spondeus in den voorlaatsten voet van den Hexameter en den versus paroemiacus, of eene ontbinding der voorlaatste arsis in Jamben en catalektische Trochaeen.

DERDE HOOFDSTUK.

DE BELANGRIJKSTE METRA, STROPHEN EN SYSTEMATA.

(De naam, die bij ieder Metrum tusschen haakjes is gevoegd, wijst den dichter aan, door wien dit het eerst gebruikt of door wiens tusschenkomst het het eerst bekend geworden is).

§ 12.

Daktylische Metra.

1. De daktylische Hexameter (Homerus en Hesiodus):

–́ ⏑⏑ –́ ⏑⏑ –́ ⏑⏑ –́ ⏑⏑ –́ ⏑⏑ (—) –́ ⏑

In den goeden tijd der oudheid was de hexameter het eenige metrum dat voor epische gedichten gebezigd werd (versus heroicus); eveneens voor orakels (v. Pythius). Ook in de didaktische en de bucolische poëzie bediende men zich gewoonlijk van die maat, als ook, sedert Horatius, in de Satire. Op sommige plaatsen, vooral daar waar aan de rede bijzondere plechtigheid moet worden bijgezet, vindt men haar ook bij de Tragici.

Meermalen komt de Hexameter ook voor in de strophen van Archilochus en Horatius.

De menigvuldigheid zijner rhythmen en caesuren maakt hem geschikt voor de meest verschillende dichtsoorten.

De beste Hexameters zijn die, welke uit telkens drie Daktylen en drie Spondeën bestaan, en wel zoo dat de eerste, tweede en vijfde voet Dactyli zijn, zoo als bij Vergilius:

arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris.

want al te veel Dactyli geven aan den rhythmus iets onrustigs en beweeglijks, terwijl al te veel Spondeën hardheid veroorzaken en den gang vertragen. — Hexameters, uit louter Spondeën bestaande, worden bij de hier behandelde dichters, ook bij Homerus, nooit gevonden.

In overeenstemming met het karakter der taal vertoont de Grieksche Hexameter veel meer Dactyli dan Spondeën; de verhouding is nagenoeg 4 : 2; terwijl bij de Romeinen hetzelfde het geval is met den Spondeus.

Homerus en nog veel meer Vergilius gebruiken, al naarmate de inhoud versnelling of vertraging van den rhythmus vereischt, de verschillende voeten, om dien inhoud door de maat aan te wijzen en af te schilderen. Zoo b. v. in de bekende verzen:

αὖτις ἔπειτα πέδονδε κυλίνδετο λᾶας ἀναιδής.

quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
illi inter sese magna vi bracchia tollunt.

M. verg. ook de schildering van den storm Aen. I, 81—91; 102—123.

De Spondeus in den vijfden voet (*versus spondiazon*) is, vooral bij de Romeinen, en in 't bijzonder in het distichon, zeer zelden. In de Satiren en Epistels van Horatius komt hij slechts eenmaal voor (Ep. II, 3, 467).

Wanneer in den vijfden voet een Spondeus staat, is meestal de vierde een Dactylus.

De beste Caesuur is de Penthemimeres, na de derde arsis:

μῆνιν ἄειδε, θεά, | *Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος.*

arma virumque cano, | Troiae qui primus ab oris.

Niet minder dikwijls gebruikten Horatius en de meeste Grieken,

en veel meer gebruikte Nonnus de τομὴ κατὰ τρίτον τροχαῖον (d. i. achter de tweede lettergreep van den derden Dactylus):

ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, | πολύτροπον, ὃς μάλα πολλά.

Bij de Romeinen wordt zij daarentegen slechts zelden gevonden. Bij hen is op een na de meest gebruikelijke caesuur de Hephthemimeres, die bij de Grieken zelden voorkomt:

navibus infandum amissis | unius ob iram.

In 't Latijn is de Penthemimeres verreweg de meest voorkomende, vooral in het distichon en in 't algemeen bij de dichters, die hun verzen met zorg vijlden.

Iedere Hexameter, die niet eene van deze caesuren heeft, is onjuist gebouwd, en de dichters, die hier behandeld worden, houden zich streng aan dien regel.

Als aanvulling der Penthemimeres en der τομὴ κατὰ τρίτον τροχαῖον heeft de zoogenaamde bucolische (d i. bij de bucolische dichters vooral geliefkoosde) caesuur plaats, achter den 4den Daktylus, echter alleen bij de Grieken.

ἔστι τοι ἐν κλισίῃ | χρυσὸς πολύς, | ἔστι δὲ χαλκός.

ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, | πολύτροπον, | ὃς μάλα πολλά.

Daar door de Hephthemimeres het vers in twee al te ongelijke deelen wordt verdeeld, gaat zij bij de Grieken en de Romeinen gewoonlijk nog gepaard met de Trithemimeres (achter de tweede arsis).

ἢ Αἴας | ἢ Ἰδομενεὺς | ἢ δῖος Ὀδυσσεύς.

Wanneer het einde van een woord valt in de 2de lettergreep van den 3den voet en in de vierde arsis, dan gebruikt men in den Griekschen Hexameter de τομὴ κατὰ τρίτον τροχαῖον, in den Romeinschen de Hephthemimeres, zonder dat er acht wordt geslagen op de interpunktie:

Ἀλκάνδρῃ Πολύβοιο | δάμαρ, ὃς ἔναι' ἐνὶ Θήβῃς.

litora deseruere. latet | sub classibus aequor.

Verreweg de gebruikelijkste vorm der Hephthemimeres in het Latijn is, wanneer tevens Trithemimeres plaats heeft en met den 3den Trochaeus een woord eindigt.

infandum | re*gina* iubes | renovare dolorem.

Op deze plaats, evenals op het einde van het vers, hield men niet van al te lange woorden.

Wanneer eindelijk in den Latijnschen Hexameter met de derde arsis een woord eindigt, en na de vierde een zware interpunktie staat, mag men wel aannemen, dat de Hephthemimeres de caesuur is:

oscula libavit natae; | dehinc talia fatur.

Wanneer met den derden Trochaeus het woord eindigt, dan is het leelijk om ook met den tweeden of vierden een woord te doen eindigen, hoewel Horatius zich éénmaal in één vers beide afwijkingen heeft veroorloofd:

dignum *mente* domoque | le*gentis* honesta Neronis.

De beste Romeinsche dichters plegen in dit geval, zoo niet de Trithemimeres plaats grijpt, den 2den voet met den 3den tot één woord te vereenigen:

Mnesthea *Sergestumque* vocat | fortemque Serestum.

De Grieken gebruiken in 't algemeen slechts zeer zelden een trochaeisch woord in den 4den voet, zeer zeker wel omdat zij zich in den derden voet zooveel van den Trochaeus bedienen.

2) De Pentameter (Callinus en Archilochus) bestaat uit de verdubbeling der eerste, door de Penthemimeres gevormde, helft van den Hexameter, echter zóó, dat slechts in de eerste helft de Spondeus geoorloofd is:

–́ ⏔ –́ ⏔ –́ | –́ ⏑⏑ –́ ⏑⏑ –́

Het welluidendst is de Pentameter, wanneer alleen in den tweeden voet een Spondeus staat:

et teneat *culti* iugera multa soli.

De Caesuur is altoos achter de derde Arsis.

Door de verbinding van den Pentameter, die bijna nooit alleen gebruikt wordt, met den Hexameter ontstaat het Distichon:

–́ ⏔ –́ ⏔ –́ | ⏔ –́ ⏔ –́ ⏑⏑(–) –́ ⏑
–́ ⏔ –́ ⏔ –́ | –́ ⏑⏑ –́ ⏑⏑ –́

3) De Tetrameter (Archilochus):

–́ ⏔ –́ ⏔ –́ | ⏔ –́ ⏑⏑

Archilochus en Horatius gebruiken dit vers in den Asynartetus met daarop volgende trochaeische dipodie. Bij Horatius, niet bij Archilochus, is de laatste lettergreep altoos kort. Men vindt het vers ook zelfstandig bij Grieksche en Romeinsche lierdichters, met het gebruik van Spondeën was men daarbij zeer zuinig. Caesura penthemim.

4) Tetrameter catalecticus in disyllabum (Archilochus):

–́ ⏕ –́ ⏕ –́ ⏑⏑ – ⏑

Hij wordt bij Horatius gevonden als deel eener lyrische strophe. Slechts éénmaal, I, 28, 2, staat een Spondeus in den 3den voet.

5) Trimeter catalecticus in syllabam (Archilochus):

–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́

Horatius bezigt dit metrum in de Oden, in verbinding met den heroïschen Hexameter. In de Epoden vormt hij daarvan en van den iambischen dimeter een Asynartetus.

6) Dimeter catalecticus in disyllabum, versus Adonius (Sappho):
Hij vormt het slot der Sapphische strophe.

§ 13.

Anapaestische Metra.

Zij worden bij de Romeinsche dichters, die hier in aanmerking komen, niet gevonden, zooveel te meer bij de dramatische dichters der Grieken.

7) Dimeter anapaesticus:

⏕ ⏑⏑–́ ⏕ ⏑⏑–́ | ⏕ ⏑⏑–́ ⏕ (⏑⏑–́)

In de plaats van den Anapaestus kunnen dus treden de Spondeus, de Dactylus en de Proceleusmaticus.

De dichters trachten evenwel den Proceleusmaticus te vermijden, reeds in de plaats van één voet, maar nog meer als vervanging van de arsis en de thesis van twee op elkaar volgende voeten.

Zonder voorbeeld is het evenwel niet, dat zelfs drie Proceleusmatici achter elkander staan.

◡◡ ◡́◡ ◡◡ ◡́◡ ◡◡ ◡́◡ ◡◡ –

Veel vindt men dezen vorm:

– ◡́◡ – –́ – ◡́◡ – –́

In plechtige zangen, als in de marschliederen der Spartanen, maakte men veel en gaarne gebruik van Spondeën.

De caesuur achter de eerste dipodie wordt niet altoos in acht genomen.

8) Monometer anap:

◡◡– ◡́◡– ◡◡– (◡́◡–)

Hij wordt dikwijls in anapaestische systema's ingelascht.

Daar de anapaestische verzen in systema's met synaphie gebruikt worden, mag hiatus en syllaba anceps op het einde daarvan alleen bij verandering van persoon en, hoewel dit laatste minder dikwijls voorkomt, bij interpunktie plaats hebben, terwijl elisio en ontbinding der laatste arsis geoorloofd zijn. Maar gewoonlijk eindigen ondanks die synaphie Dim. en Monom. meestal met een volledig woord.

9) Het slot van een anapaestisch systema wordt meestal gevormd door een Dimeter anapaesticus catalecticus:

◡◡– –́ ◡◡– –́ (—/◡◡) –́ ◡

Hij heeft in den regel den vorm van de tweede helft van den Hexameter achter de penthemimeres, zoodat de arses (vooral de laatste) slechts zelden ontbonden worden en even zelden een Spondeus in den voorlaatsten voet staat.

§ 14.

Iambische Metra.

10) Iambische Trimeter, versus senarius (Archilochus):

a. ◡ –́ ◡ –́ ◡ –́ ◡ –́ ◡ –́ ◡ –́

Zonder ontbinding en zonder Spondeën; bij Horatius verbonden met den daktylischen Hexameter.

b. (⏕) (⏕) (⏕)
⏑ ⏕́ ⏑ ⏕́ ⏑ ⏕́ ⏑ ⏕́ ⏑ (⏕́) ⏑ –́

Over de Iamben van Phaedrus wordt later gehandeld.

De jambische Trimeter is het gewone metrum voor den dialoog in de Tragedie en de Comedie, ook de Epoden van Horatius zijn daarin gedicht; daarenboven werd hij ook tot andere gedichten, vooral tot satirische en hatelijke verzen, gebezigd. Hij is na den daktylischen Hexameter het meest geliefkoosde en schoonste metrum.

De Spondeën worden vooral veel gevonden in den tragischen Trimeter, in 't bijzonder bij Aeschylus. — Voor het overige is hier en in het vervolg alleen spraak van de jambische en trochaeische verzen van den dialoog, niet van die in de lyrische gedeelten, die ten opzichte van ontbinding, caesuur enz. hun eigenaardige vrijheden hebben.

De oplossing der arsis is bij Archilochus zeldzaam en bepaalt zich tot de eerste lettergreep van een woord.

De ontbinding der arses in den 2den tot 5den voet wordt bij Aeschylus en in de oudere stukken van Sophocles niet veel gevonden. Zij komt vooral voor in drie- en meer lettergrepige woorden, minder vaak in tweelettergrepige, behalve wanneer het praeposítiën zijn, en bij eenlettergrepige, die zich bij het volgende, met een korte lettergreep beginnende woord nauw aansluiten, b. v. het artikel. Euripides, die de meeste ontbindingen heeft, veroorlooft zich de verbinding van een eenlettergrepig kort woord met eene daarop volgende korte lettergreep, ook wanneer de beide woorden niet bij elkaar behooren.

Vier- en meerlettergrepige woorden vormen in den 2den tot 5den voet de ontbinding ook door de beide laatste lettergrepen, alleen bij Euripides ook door de middelste.

In den eersten voet wordt natuurlijk vooral de tweede en derde lettergreep van een drie- en meerlettergrepig woord tot ontbinding der arsis gebruikt. Echter zien Sophocles en Euripides (zelfs Aeschylus, in geval de 1ste voet een Dactylus is)

er geen bezwaar in, het vers ook met een eenlettergrepig woord te beginnen.

Ontbinding is niet geoorloofd, wanneer de eerste lettergreep dier ontbinding het slot van een meerlettergrepig woord vormt.

De ontbinding komt het meest voor in de derde arsis (achter de caesuur) en in de eerste, het minst in de vijfde.

De Dactylus in plaats van den Spondeus staat alleen in den 1sten en 3den voet.

T w e e ontbindingen in één vers zijn bij Aeschylus zeldzaam, maar bij Euripides vindt men er niet zelden zelfs drie.

Horatius verdeelt de ontbinding der arsis nooit over twee woorden; ook vindt men haar bij hem, behalve in den eersten voet, slechts tweemaal in een tweelettergrepig woord (ep. 2, 23; 5, 87). Een uit drie korte lettergrepen bestaand woord wordt bij de Romeinen alleen in plaats van een Trochaeus gebruikt, nooit in de plaats van een Iambus, hetgeen bij de Grieken veel voorkomt. Dus kan men in een vers alleen scandeeren *génĕră*, niet *gĕnéră*. Evenmin worden de beide laatste korte lettergrepen in meer dan drielettergrepige woorden b. v. *materĭă* tot ontbinding gebezigd; ook van de laatste in daktylische woorden als *rōbŏră* maakt Horatius daarvoor geen gebruik. De 5de arsis wordt door hem nooit ontbonden; de Tribrachys komt het meest in den 2den voet voor. Hij heeft zeer zelden twee ontbindingen in één vers, bijna nooit drie (een voorbeeld is 17, 12).

De Anapaestus in plaats van den Spondeus mag bij de Tragici in den eersten voet staan; men bezigt daarvoor meestal een drie- of meerlettergrepig woord. Anders is hij alleen bij eigennamen geoorloofd, maar bij deze ook in alle voeten behalve den laatste.

Bij Horatius staat tweemaal de Anapaestus in den eersten voet, driemaal in den vijfden (ep 1, 35; 65; 2, 35; 5, 79; 11, 23), altoos in een minstens drielettergrepig woord.

N o o i t mogen de beide laatste lettergrepen van een meer dan tweelettergrepig woord, of mag het

slot van een meerlettergrepig met het begin van het volgende woord de thesis van den Anapaestus vormen. De Proceleusmaticus is niet geoorloofd.

Even als in den daktylischen Hexameter is de gebruikelijkste caesuur de Penthemimeres, na de derde thesis:

⏑ – ⏑ – ⏑ | – ⏑ – ⏑ – ⏑ –

ibis Liburnis | inter alta navium;

daarna komt het meest voor de Hephthemimeres, achter de vierde thesis:

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ | – ⏑ – ⏑ –

nam qualis aut Molossus | aut fulvus Laco.

Bij Euripides wordt de Penthemimeres nog meer gevonden dan bij Aeschylus en Sophocles; het meest komt zij voor bij Horatius.

Daar de Hephthemimeres het vers in twee al te ongelijke stukken deelt, wordt zij vooral toegepast, wanneer de tweede voet met het einde van een woord sluit:

nam qua*lis aut* Molossus aut fulvus Laco;

of wanneer de tweede en derde Trochaeus van het vers uit één woord bestaan:

quae sidera *excantata* voce Thessala.

Wanneer achter den 2den Trochaeus een woord eindigt, en achter den derden een interpunktie staat, dan moet men aannemen, dat er Hephthemimeres plaats heeft:

quid dixit aut quid tacuit? | o rebus meis.

Geheel overeenkomstig hiermede zijn de wetten van de Hephthemimeres bij den daktylischen Hexameter. M. verg. § 12.

Een Trimeter zonder Penthemimeres of Hephtemimeres is onjuist gebouwd; echter vindt men er zoo enkelen bij de Tragici, niet bij Horatius. In dit geval is meestal achter den derden voet het einde van een woord.

Ten slotte valt nog op te merken, dat de Tragici, wanneer de vijfde voet een Spondeus is, als thesis daarvan niet de laatste lettergreep van een woord plegen te gebruiken, behalve

wanneer een enclitica of een nauw met het voorafgaande verbonden monosyllabum volgt, als b. v:

σπεύδωμεν, ἐγκονῶμεν· ἡγοῦ μοι, γέρον.
οἷόν τέ μοι τάσδ' ἐστί. θνητοῖς γὰρ γέρα.

Immers zou anders de laatste Creticus te sterk van het overig gedeelte van het vers afgescheiden zijn.

Horatius heeft dezen regel alleen in Ep. 17 in toepassing gebracht.

De Jamben van Phaedrus.

Phaedrus gebruikt den Spondeus en Anapaestus in alle voeten, met uitzondering van den laatste.

In den 5den voet staat bij voorkeur een Spondeus of Anapaestus; de Iambus staat vooral slechts dan, wanneer een vierlettergrepig woord op het einde is geplaatst:

ranae vagantes liberis *paludibus*.

Geen vers eindigt met twee jambische woorden.

De Tribrachys komt slechts in den 2den, 3den en 4den voet voor, de Dactylus het meest in den 1sten, 3den en 4den. Voor de ontbinding der arses gelden dezelfde wetten als bij Horatius, slechts worden meer pyrrichische woorden gebruikt, bij uitzonzondering ook eenlettergrepige, meestal nauw verbonden met de volgende korte lettergreep:

calumniator *ăb ŏve* cum peteret canis.

Geheel zonder voorbeeld en waarschijnlijk bedorven is het vers append. 10, 10:

non ut labores facio, *sed ut* istum domes.

Wanneer de 5de arsis ontbonden wordt, dan staat op het einde een minstens vierlettergrepig woord; de verzen V. 7, 22 en app. 9, 6 vormen nauwelijks een uitzondering.

De Anapaestus staat overal in plaats van den Spondeus; echter volgen er nooit twee onmiddellijk achter elkander. Met uitzondering van den 1sten voet en (zeer zelden) van den 5den (III, 10, 4; 14, 11; app. 19, 3; 30, 10) volgt Phaedrus voor den Anapaest nauwkeurig de wetten van Horatius.

In den eersten voet vormt bijna altoos een tweelettergrepig woord (of het begin van langere woorden) de thesis.

De Proceleusmaticus staat slechts in den 1sten voet, zoodat de thesis altoos een woord op zich zelf vormt, de arsis insgelijks, of althans het proceleusmatisch begin van een woord, b.v.:

ita caput ad nostrum furor illorum pertinet.
itaque hodie nec lucernam de flamma deum.

De Caesuur is altoos Penthemimeres of Hephthemimeres; de eerste is de meest voorkomende.

11) Trimeter catalecticus (Archilochus):

⏓ ∠́ ∪ ∠́ ⏓ | ∠́ ∪ ∠́ ∪ ∠́ ∪

Men vindt dit vers bij Horatius in de Oden. De ontbinding van arses en de Anapaestus worden niet gedoogd; II, 18, 34 is waarschijnlijk bedorven. De caesuur is altoos Penthemimeres.

12) Dimeter iambicus hypercatelecticus (Alcaeus):

(∪̲) ∠́ ∪ ∠́ – ∠́ ∪ ∠́ ∪

Alcaeus en Horatius gebruiken dit vers als derde vers der Alcaeische logaoedische strophe; de arsis wordt daarom nooit ontbonden. In den bovenstaanden vorm komt het alleen bij Horatius voor; bij Alcaeus zijn de 1ste en 5de lettergreep anceps. — De anacrusis is bij Horatius in de 3 eerste boeken m e e s t a l, in het 4de s t e e d s lang.

13) Dimeter iambicus (Archilochus):

⏓ ∠́ ∪ ∠́ ⏓ ∠́ ∪ ∠́

Archilochus en Horatius bezigen dit vers als tweede vers van den Epodus en in Asynarteti; bij andere dichters komt het ook als zelfstandig metrum voor.

De iambus in den 3den voet is zelden. Ontbindingen heeft Horatius slechts tweemaal, de eene in den eersten voet, de andere om door den rhythmus den inhoud te schilderen. (ep. 15, 24; 2, 62).

§ 15.

Trochaeische Metra.

14) Tetrameter trochaïcus catalecticus (Archilochus):

⏖ ⏑ ⏖ ⏓ ⏖ ⏑ ⏖ ⏓ | ⏖ ⏑ ⏖ ⏓ (⏖) ⏑ –

Men vindt dit vers bij Grieken en Romeinen veel in het drama.

Het heeft veel overeenkomst met den Jambischen trimeter, maar is bij de Grieksche Tragici veel strenger van bouw.

Ontbindingen van arses hebben vooral plaats in de oneven voeten en in de eerste helft van het vers, zeer zelden in de 7de arsis.

Euripides is de eerste, die gewaagd heeft zich tot de ontbinding der arsis van tweelettergrepige woorden of van de middelste of laatste lettergrepen van drielettergrepige te bedienen. Zeer zelden zijn bij de ontbinding ook eenlettergrepige woorden, wanneer zij niet met de volgende korte lettergreep nauw verbonden zijn. Een Dactylus in de plaats van een Spondeus is niet geoorloofd. De caesuur valt bij de Tragici zonder uitzondering achter de tweede dipodie (Aesch. Pers. 164 en Soph. Phil. 1402 zijn bedorven).

Wanneer de zesde voet een Spondeus is, dan mag deze niet een tweelettergrepig of het begin van een meerlettergrepig woord zijn.

15) Dimeter trochaïcus catalecticus:

–́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ –́

In dezen vorm staat het vers bij Hor. c. II, 18. Ook in de lyrische partijen der Tragici vindt men het veel, en meestal in denzelfden vorm.

16) Trochaeische Dipodie, versus ithyphallicus (Archilochus):

–́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

Archilochus en Horatius bezigen dit vers in den Asynartetus bij voorafgaanden dactylischen Tetrameter.

§ 16.

Ionici a minori.

17) Decameter (Alcaeus):

⏑⏑ –́– ⏑⏑ –́– ⏑⏑ –́– ⏑⏑ –́– | ⏑⏑ –́– ⏑⏑ –́– ⏑⏑ –́– ⏑⏑ –́– | ⏑⏑ –́– ⏑⏑ –́–

Horatius bedient zich naar het voorbeeld van Alcaeus van dit vers in de Oden. — Achter den 4den en 8sten voet is er altoos caesuur.

§ 17.

Logaoedische Metra.

18) Glyconeus (Sappho, Anacreon); bij Horatius in den volgenden vorm:

–́ (⏑)– –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́

Het Glyconeïsche metrum was oorspronkelijk een logaoedische reeks –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ met een tweelettergrepige basis van willekeurige quantiteit. Deze vrijheid was ook aan de van den Glyconeus afgeleide Pherecrateïsche en Asclepiadeïsche verzen eigen. Catullus, de voorganger van Horatius, gebruikt als basis van den Glyconeus en Pherecrateus meestal een Trochaeus, minder dikwijls een Spondeus en Iambus. Maar Horatius neemt tot basis voor al deze verzen uitsluitend den Spondeus; eveneens Catullus in zijne Asclepiadeen.

De Tragici laten in de basis van den Glyconeus behalve den Trochaeus, Spondeus, Iambus en Pyrrichius ook den Tribrachys toe, Euripides zelfs den Anapaestus.

Sophocles, en nog veel meer Euripides, heeft door de verplaatsing van den Dactylus en door andere vrijheden zeer menigvuldige vormen van den Glyconeus geschapen (glyconei polyschematisti).

19) Pherecrateus (Sappho, Anacreon):

–́ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑

Dit vers wordt niet zelfstandig, maar alleen in verbinding met Glyconeën en Asclepiadeën gebezigd.

20) Asclepiadeus minor (Alcaeus):

–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́

Het vers ontstaat door de inlassching van één Choriambus achter de basis, evenals het volgende door de inlassching van twee Choriamben. De caesuur achter de 6de lettergreep wordt door Horatius altoos in acht genomen; Alcaeus veronachtzaamt haar enkele malen.

21) Asclepiadeus maior (Alcaeus):

–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́

M. verg. § 20. — De caesuur achter de 6e en 10de lettergreep wordt door Sappho, Alcaeus en Catullus soms veronachtzaamd, door Horatius nooit.

22) Sapphicus maior (Sappho):

–́ ⏑ –́ – –́ | ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

Twee Trochaeische dipodiën, door een Dactylus gescheiden. Echter staat bij Horatius in de plaats van den tweeden Trochaeus steeds de Spondeus; bij Sappho is de 4de lettergreep anceps. Ook Catullus verkort haar soms. De caesuur valt meestal achter de derde arsis, soms (vooral in het 4de boek der Oden en het carmen saecul.) achter den Trochaeus van den derden voet. — De caesuur wordt door Sappho dikwijls, door Catullus slechts tweemaal veronachtzaamd.

23) Sapphicus minor (Sappho).

–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

24) Samengesteld uit het begin en het einde van den Sapphicus maior is het vijftienlettergrepige zoogenaamde Sapphische vers, dat echter eerst bij Horatius gevonden wordt.

–́ ⏑ –́ – –́ | ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

Met de vijfde en achtste lettergreep moet altoos een woord eindigen.

25) Alcaïcus hendecasyllabus (Alcaeus):

(⏑) –́ ⏑ –́ – | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́

Logaoedisch metrum met Anacrusis. Deze is bij Alcaeus an-

ceps. Horatius neemt daarvoor in de vroegere boeken *meestal*, in het 4de *altoos* een lange lettergreep. In plaats van den Spondeus vóór de caesuur staat bij Alcaeus dikwijls de oorspronkelijke Trochaeus. De caesuur, die door Horatius tweemaal niet is in acht genomen (I, 37, 14; IV, 14, 17, zoo althans beide verzen niet bedorven zijn), wordt door Alcaeus dikwijls veronachtzaamd.

26) Alcaïcus decasyllabus (Alcaeus):

–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

Slot der Alcaeische strophe.

§ 18.

Asynarteti.

27) Archilochius maior (Archilochus):

– ⏕ – ⏕ – | ⏕ – ⏑⏑ | – ⏑ – ⏑ – ⏑

Hij is samengesteld uit den daktylischen Tetrameter (no. 3) en den versus ithyphallicus (no. 16).

28) Versus Elegiambus (Archilochus):

–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ | ⏓ –́ ⏑ –́ ⏓ –́ ⏑ –́

Hij bestaat uit den daktylischen katalektischen Trimeter (no. 5) en den jambischen Dimeter (No. 13). In de derde arsis vindt men een korte lettergreep en hiatus.

29) Versus Iambelegicus:

⏓ –́ ⏑ –́ ⏓ –́ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́

Op dezelfde wijze samengesteld als het vorige vers, slechts met omgekeerde volgorde der metra. — Dit vers, dat door den overgang van het jambische metrum in het elegische veel kracht en levendigheid bezit, wordt het eerst bij Horatius gevonden. — In de vierde arsis staat meermalen een korte lettergreep.

§ 19.

Distichon.

Het elegische Distichon (Callinus, Archilochus):

–́ ⏖ –́ ⏖ –́ | ⏖ –́ ⏖ –́ (–) ⏖ –́ ⏓
–́ ⏖ –́ ⏖ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́

Het is het oudste en tevens het schoonste verssystema der Grieken. Het bestaat uit de verbinding van den daktylischen Hexameter (no. 1) en Pentameter (no. 2). — Men bediende zich daarvan vooral tot Epigrammen en tot Elegien, zoowel van vroolijken als ernstigen, vooral ook van erotischen aard. Minder geschikt is het voor het leerdicht (de Fasti van Ovidius, gedeelten van Propertius lib. V). Het vers was zeer bemind bij de Grieken, nog meer bij de Romeinen, die het met bewonderenswaardige kunst ontwikkeld hebben.

§ 20.

De lyrische strophen van Horatius.

Zij zijn allen vierregelig, wellicht naar het voorbeeld van Alcaeus, maar niet van Archilochus. Op het slot der afzonderlijke verzen vindt men dikwijls syllaba anceps (vooral op een medeklinker eindigende), minder vaak den hiatus. Somtijds wordt op het einde der drie eerste verzen een woord afgebroken of heeft er elisio plaats. In beide gevallen is de laatste lettergreep altoos lang.

1) Alcaeische strophe (Alcaeus):

(⏑) –́ ⏑ –́ – | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́
(⏑) –́ ⏑ –́ – | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́
(⏑) –́ ⏑ –́ – –́ ⏑ –́ ⏑
–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

Zij bestaat uit den Alcaïcus hendecasyllabus (no. 25), enneasyllabus (12) en decasyllabus (13). — Zij onderscheidt zich door kracht en energie. Zij is daarom de geliefkoosde maat van Horatius, die zich daarvan vooral bij liederen van staatkundigen en zedekundigen inhoud, maar ook tot erotische en sympotische gedichten bedient. Men vindt haar in 37 gedichten: I, 9. 16· 17. 26. 27. 29. 31. 34. 35. 37. II, 1. 3. 5. 7. 9. 11. 13—15. 17. 19. 20. III, 1—6. 17. 21. 23. 26. 29. IV, 4. 9. 14. 15.

Elisio op 't einde van het vers ontmoeten wij II, 3. 27; III, 29, 35.

2) Sapphische strophe (Sappho):

–́ ⏑ –́ – –́ | ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑
–́ ⏑ –́ – –́ | ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑
–́ ⏑ –́ – –́ | ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑
–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑

Het kenmerkend karakter van deze strophe is meer bevalligheid en teederheid dan kracht en energie. Daarom is het niet volkomen goed te keuren, dat Horatius zich van haar tot Oden in verheven stijl bedient. Men vindt haar bij hem 26 maal: I, 2. 10. 20. 22. 25. 30. 32. 38. II, 2. 4. 6. 8. 10. 16 III, 8. 11. 14. 18. 20. 22. 27. IV. 2. 6. 11; carmen saecul.

Elisie op het slot van het vers komt voor II, 2, 18; 16, 34; IV, 2, 22; 23; carmen. saec. 47. — Voorts wordt viermaal, telkens op het einde van het derde vers, een woord afgebroken: I, 2, 19; 25, 11; II, 16, 7; III, 27, 59.

3) De Tweede Sapphische strophe.

–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑
–́ ⏑ –́ – –́ | ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

Zij bestaat uit den Sapphicus minor (23) en den 15 lettergrepigen zoogenaamden Sapphicus (24). — I, 8.

4) Eerste Asclepiadeische strophe.

–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́

Zij bestaat uit vier Asclepiadei dodecasyllabi (20). — I, 1; III, 30; IV, 8.

5) Tweede Asclepiadeïsche strophe:

–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́
–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́
–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́
–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́

Zij bestaat uit den Asclepiadeus dodecasyllabus (20) en den Glyconeus (18). — Zij is het metrum voor 9 gedichten: I, 6. 15. 24. 33. II, 12. III, 10. 16. IV, 5. 12.

6) Derde Asclepiadeïsche strophe:

–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́
–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́
–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑
–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́

Zij is samengesteld uit den Asclepiadeus dodecasyllabus (20)' den Pherecrateus (19) en den Glyconeus (18). — Wij ontmoeten haar in zeven gedichten van Horatius. I, 5. 14. 21. 23. III, 7. 13. IV, 13.

7) Vierde Asclepiadeïsche strophe:

–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́
–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́
–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́
–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́

Zij bestaat uit den Glyconeus (18) en den Asclepiadeus dodecasyllabus (20). — Zij komt bij Horatius twaalfmaal voor: I, 3. 13. 19. 36. III, 9. 15, 19. 24. 25. 28. IV, 1. 3.

8) Vijfde Asclepiadeïsche strophe (bij Sappho en Catullus, maar tweeregelig):

–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́

Zij bestaat uit vier Asclepiadei maiores (21). — I, 11; 18; IV, 10.

9) Eerste Archilochische strophe:

–́ ⏖ –́ ⏖ –́ | ⏖ –́ ⏖ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏓
–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́
–́ ⏖ –́ ⏖ –́ | ⏖ –́ ⏖ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏓
–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́

Zij bestaat uit den daktylischen Hexameter (1) en den katalektischen Trimeter (5). — IV, 7,

10) Tweede Archilochische strophe.

–́ ⏔ –́ ⏔ –́ | ⏔ –́ ⏔ –́ ⏑⏑(–) –́ ⏒
–́ ⏔ –́ ⏔ –́ ⏑⏑(–) –́ ⏑
–́ ⏔ –́ ⏔ –́ | ⏔ –́ ⏔ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏒
–́ ⏔ –́ ⏔ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑

Zij is gevormd uit den daktylischen Hexameter (1) en den katalektischen Tetrameter (4). — I, 7, 28. Ook epod. 12, maar tweeregelig.

11) Derde Archilochische strophe (men vindt haar tweeregelig bij Arch.):

–́ ⏔ –́ ⏔ –́ | ⏔ –́ ⏑ ⏑ | –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑
⏒ –́ ⏑ –́ ⏒ | –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑
–́ ⏔ –́ ⏔ –́ | ⏔ – ⏑ ⏑ | –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑
⏒ –́ ⏑ –́ ⏒ | –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

Zij bestaat uit den versus archilochius maior (27) en den katalektischen jambischen Trimeter (11). — I, 4.

12. Hipponakteïsche strophe:

–́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ –́
⏒ –́ ⏑ –́ ⏒ | –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑
–́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ –́
⏒ –́ ⏑ –́ ⏒ | –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

Zij is samengesteld uit den katalektischen trochaeischen Dimeter (15) en den katalektischen jambischen Trimeter (11). — II, 18.

13) Strophe uit Ionici a minori.

⏑⏑–́–́ ⏑⏑–́–́ ⏑⏑–́–́ ⏑⏑–́–́ | ⏑⏑–́–́ ⏑⏑–́–́ ⏑⏑–́–́ ⏑⏑–́–́ | ⏑⏑–́–́ ⏑⏑–́–́

Zij bestaat uit 4 tienvoetige Ionici a minori (17). — III, 12. Syllaba anceps en hiatus zijn verboden, behalve op het einde der strophe.

§ 21.

Epodische Systema's.

De Epoden van Horatius bestaan, met uitzondering van de laatste, die uit jambische Trimeters κατὰ στίχον is samengesteld, uit tweelettergrepige systema s.

1) Jambisch systema (Archilochus):

⏓ –́ ⏑ –́ ⏓ | –́ ⏑ –́ ⏓ –́ ⏑ –́
⏓ –́ ⏑ –́ ⏓ –́ ⏑ –́

Het is gevormd uit den iambischen Trimeter (10b) en den iambischen Dimeter (13). — Ep. 1—10.

2) Eerste Archilochische systema:

⏓ (⏑⏑) ⏑ –́ ⏓ | –́ ⏑ –́ (⏑⏑) ⏑ –́ ⏑ –́
–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ | ⏓ –́ ⏑ –́ ⏓ –́ ⏑ –́

Het is samengesteld uit den jambischen Trimeter (10b) en het elegiambische vers (28). — Ep. 11.

3) Eerste Pythiambische systema.

–́ ⏕ –́ ⏕ –́ | ⏕ –́ ⏕ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏓
⏓ –́ ⏑ –́ ⏓ –́ ⏑ –́

Het is gevormd uit den daktylischen Hexameter (1) en den jambischen Dimeter (13). — Ep. 14. 15.

4) Tweede Pythiambische systema:

–́ ⏕ –́ ⏕ –́ | ⏕ –́ ⏕ –́ (⏕) –́ ⏓
⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ | –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ –́

Het is eene verbinding van den daktylischen Hexameter (1) en den zuiveren jambischen Trimeter (10a). — Ep. 16:

5) Tweede Archilochische systema:

–́ ⏕ –́ ⏕ –́ | ⏕ –́ ⏕ –́ (⏕) –́ ⏑
⏓ –́ ⏑ ⏓ –́ ⏑ –́ | –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́

Het bestaat uit den daktylischen Hexameter (1) en het jambelegische vers (29). — Ep. 13.

6) Derde Archilochisch Systema:

–́ ⏖ –́ ⏖ –́ ¦ ⏖ –́ ⏖ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑
–́ ⏖ –́ ⏖ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑

Het is gevormd uit den daktylischen Hexameter (1) en den daktylischen Tetrameter (4). — Ep. 12. — M vergel. ook Strophe 10 der lyrische Metra.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER METRISCHE VRIJHEDEN.

§ 22.

De bouw van het vers.

De bouw van het vers is afhankelijk van bepaalde wetten, die echter somtijds veronachtzaamd of overtreden worden.

Zulke uitzonderingen evenwel zijn bij de Ouden bijna nooit willekeurig; zij zijn veeleer evenzeer aan vaste regels onderworpen, die slechts van minder ruime strekking zijn dan de algemeene wetten van het vers. Het zijn als het ware dissonanten, die in een hoogere consonantie opgelost worden.

§ 23.

Metrische vrijheden.

De metrische vrijheden en eigenaardigheden der dichters kunnen tot acht gevallen teruggebracht worden:

1) In het begin van iedere metrische reeks heerscht meer vrijheid dan bij het door de caesuur of het slot van het vers gevormde einde.

2) In lange verzen wordt meer vrijheid verleend dan in korte; evenzoo bieden gedichten van grooter omvang meer gelegenheid tot vrijheid dan kleine, die vooral door sierlijkheid en fijnheid van vorm moeten uitmunten.

3) Ook is vaak door het verschil van stof, vooral bij de Grieken, verschil in de metrische wetten ontstaan. Zoo zijn er zekere eigenaardigheden van den epischen zoowel als van den didaktischen, satirischen en elegischen Hexameter. Op gelijke wijze heeft de lyrische Metriek haar eigenaardigheden, en die der Tragici verschilt vaak aanmerkelijk van die der Comici.

4) Voorts is het duidelijk, dat de eerste uitvinder of de hervormer van een Metrum dit vrijer behandelt dan de lateren, die den door dezen gebaanden weg bewandelen. Zoo verschillen de Hexameters van Ennius aanmerkelijk van die van Vergilius, de lyrische Metra van Horatius van die van Seneca. In 't algemeen wordt een Metrum, naarmate het meer gebruikt wordt, ook meer ontwikkeld en beschaafd.

5) Ook zijn in den regel de latere voortbrengselen van een dichter zorgvuldiger gevijld dan zijne eerste gedichten. De Brieven van Horatius b. v. zijn met veel grooter nauwgezetheid bewerkt dan zijne Satiren.

6) Daar de metrische kunst van beroemde dichters in de oudheid richtsnoer werd voor de lateren of althans een belangrijken invloed op hen uitoefende, is 't van belang na te gaan, wien elk dichter zich in de kunst van verzenmaken tot voorbeeld heeft gekozen. Zoo zijn de hexameters der Romeinsche dichters na Augustus verschillend, naarmate zij het voorbeeld van Vergilius of van Ovidius opvolgen.

7) Dikwijls vinden metrische vrijheden van een vers hare verklaring in daarin voorkomende eigennamen of (in 't Latijn) in Grieksche woorden, vooral onmiddellijk vóór deze; want eigennamen konden niet omschreven en mochten niet willekeurig ver-

anderd worden. Daarbij komt, dat de oude dichters zich daarvan veel meer bedienen dan de moderne. — Bij het gebruik van Grieksche woorden in Latijnsche verzen waren de aan de Grieken ontleende metrische vrijheden als van zelf gerechtvaardigd. — Eveneens gaven bij de didaktische dichters zoogenaamde termini technici, bij de Christelijke dichters ook heilige woorden, als *spiritus*, *ecclesia*, aanleiding tot metrische vrijheden, daar zulke woorden de eigennamen vrij wel nabij komen; bovendien somtijds vier- en meerlettergrepige woorden, als ook de meest gebruikelijke pronomina, adverbia, praeposities en conjunkties; ook zekere spreekwijzen, b. v. „*ἢ οὔ*", „*ergo age*", „*quare age*".

8) Eindelijk hebben metrische vrijheden niet zelden haar grond in de hartstochtelijke opgewondenheid der rede, die zich in rhetorische figuren, vooral in de herhaling van hetzelfde woord (anaphora) of in de antithese pleegt te openbaren.

Dikwijls treffen verscheidene der hier vermelde redenen tot verontschuldiging van éene metrische vrijheid samen.

Bij de Grieken worden veel meer metrische vrijheden gevonden dan bij de Romeinen. Toch stapelen deze, wanneer de hierboven vermelde wettige redenen van verontschuldiging aanwezig zijn, soms verscheiden vrijheden in één hexameter op elkaar. Zoo bevat b. v. het vers van Vergilius:

Nereïdum matri et Neptuno Aegaeo

tegelijk twee hiaten, den Spondeus in den 5den voet en een schending der rhythmische wetten van dienzelfden voet.

VIJFDE HOOFDSTUK.

VAN DEN RHYTHMISCHEN BOUW DER VERZEN.

§ 24.

Algemeene opmerkingen.

1) Evenals de poëzie, althans de verheven poëzie, zich van de taal van het proza zoo veel mogelijk tracht te onderscheiden, zoo vermeden de dichters ook zooveel mogelijk, om den rhythmus van het vers met het prozaïsch accent te doen overeenstemmen, even als het omgekeerd als verkeerd en leelijk werd beschouwd, wanneer een prozaschrijver zich een vers liet ontvallen. De eerste regel is dus zoo groot mogelijk verschil van den metrischen rhythmus en het prozaïsch accent. Deze wet wordt natuurlijk met de minste gestrengheid in die deelen van het vers toegepast, welke de meeste vrijheid genieten, dus in het begin eener metrische reeks, in het begin van het vers, of achter de caesuur; zooals b.v. bij Vergilius:

litora, multum ille et terris iactatus et alto.
ipse hostis Teucros | *insigni* laude ferebat.

Daarenboven wordt deze wet door de volgende regels gewijzigd:

2) Dewijl het vers eerst door de nauwe en harmonische verbinding der voeten tot een kunstgewrocht wordt, is het, althans bij lange verzen, geen gebruik, dat de enkele voeten elk uit één woord bestaan. Daarom is dit vers van Ennius slecht:

sparsis hastis longis campus splendet et horret.

Opdat dus het vers niet aan stukken valle, moeten de enkele voeten zooveel mogelijk in elkaar grijpen, hetgeen te meer het geval is, naarmate de omvang der afzonderlijke woorden van dien der afzonderlijke voeten verschilt.

3) Eindelijk moet het einde van iedere metrische reeks, zoo-

wel bij de caesuur als bij het slot van het vers, den rhythmus van den voet, waarmee zij eindigt, trouw en duidelijk vertoonen, b.v. op het einde der penthemimeres van den daktylischen Hexameter den anapaestischen, op het einde van het geheele vers den trochaeischen rhythmus.

Dewijl het de eerste wet der antieke metriek is, dat de metrische rhythmus zooveel mogelijk van het prozaïsch accent moet verschillen, wordt het voor minder hard gehouden, wanneer op het einde eener metrische reeks de oorspronkelijke rhythmus in dier voege wordt geschonden, dat de poëtische rhythmus in strijd is met het prozaïsch accent dan omgekeerd. Men kan dit b.v. bij de rhythmische wetten van den Hexameter ontwaren.

Bij de Caesuur bestaat het einde der metrische reeks, welker rhythmus zuiver moet bewaard worden, uit één voet, op het einde van lange verzen uit twee of anderhalf, op het einde van korte insgelijks uit één.

Het is duidelijk dat de juist medegedeelde regel haar toepassing voornamelijk bij gedichten *κατὰ στίχον* vindt, en bij systema's, die niet door synaphie verbonden zijn, zoo als b.v. het daktylische Distichon of de jambische Epodus. Waar synaphie kan of moet plaats grijpen, en dus de afzonderlijke verzen eigenlijk slechts stukken van één harmonisch metrisch geheel vormen, zijn afwijkingen van den vermelden regel menigvuldiger en eerder te verontschuldigen.

Vooral trachtte men het te vermijden, een eenlettergrepig woord op het einde eener metrische reeks te plaatsen, ten zij een eenlettergrepig woord voorafging, en wel te meer, naarmate het voorafgaande woord langer was en meer tijden bevatte. Daarom is het nog het minst hard, wanneer het eenlettergrepige woord door een pyrrhichisch woord wordt voorafgegaan.

Daarom zijn berispelijk de volgende verzen van Vergilius:

et cum *frigida mors* anima seduxerit artus.

dat latus. insequitur cumulo praeruptus *aquae mons*.

De reden hiervan is, dat een eenlettergrepig woord om zijn geringen omvang niet de kracht heeft, om een meer dan eenlettergrepig woord tot zich te trekken, en dus in verzen, als de zoo even aangehaalde, het einde der metrische reeks aan stukken valt.

§ 25.

De rhythmische bouw van den Hexameter en den Pentameter.

Wij willen de zoo even vermelde wetten bij sommige der meest gebruikelijke Metra nader toelichten, omdat deze tevens de meest beschaafde en ontwikkelde waren. Wij kiezen de voorbeelden uit Romeinsche dichters, omdat deze de afzonderlijke Metra, vooral ook ten opzichte van hun rhythmischen bouw, met meer zorg bewerkt hebben, dan de Grieken, hoewel ook voor de Grieksche poëzie volkomen dezelfde rhythmische wetten gelden.

Beschouwen wij dus in de eerste plaats den daktylischen Hexameter!

Het is duidelijk, dat in den 2den en 3den voet van den Hexameter geen woord mag staan, dat op een dactylus eindigt, nog minder een, welks slot door een Spondeus wordt gevormd, daar immers de Spondeus niet de oorspronkelijke maat van dit vers is. Daarom heeft Horatius zich slechts tweemaal: Epist. I. 18. 52; II 3. 41 in den 3den voet een woord veroorloofd, dat op een dactylus eindigt; de overige dichters, van welke hier spraak is, deden het nooit. Daarentegen hebben Vergilius en Propertius (niet Ovidius en Tibullus) zeer zelden in den 2den voet een woord, dat op een Dactylus, nooit een, dat op een Spondeus eindigt; bij Horatius in de Satiren en Epistels vindt men dit meermalen.

Daarom zijn af te keuren verzen als de volgende:

et cum *frigida* mors anima seduxerit artus.
per *conubia* nostra, per inceptos hymenaeos;

in veel hooger mate nog het vers van Ennius:

ore *Cethegus* Marcu' Tuditano collega.

Minder zeldzaam is in de penthemimeres een pyrrhichisch woord met daarop volgend eenlettergrepig, als:

ille autem: *neque te* | Phoebi cortina fefellit.

Onberispelijk zijn twee of drie eenlettergrepige:

o quotiens *et quae* | nobis Galatea locuta est.
simplicior *quis et est?* qualem me saepe libenter.

Maar gewoonlijk staat in de penthemimeres een op een Anapaestus of Spondeus eindigend of een jambisch woord.

Het hier gezegde is ook van toepassing op de hephthemimeres.

Op het einde van den 6den voet mag slechts dan een monosyllabum staan, wanneer ook de arsis eenlettergrepig is.

at Boreae de parte trucis cum fulminat *et cum.*

De arsis van den 5den voet mag een monosyllabum zijn, wanneer één pyrrhichisch of wanneer twee eenlettergrepige woorden volgen:

nam neque Parnasi vobis iuga *nam neque* Pindi:
cederet aut quarta socialiter. *hic et in* Acci.

Slecht daarentegen is een monosyllabum in de 5de arsis, wanneer een meer dan tweelettergrepig woord volgt. — Evenmin mag de 5de arsis het einde van een meerlettergrepig woord zijn, want in dit geval wordt zij door de nauwe verbinding met de thesis van den 4den voet anapaestisch, terwijl zij door het eindigen van het woord van de tot haar behoorende 5de thesis wordt gescheiden. Daarom vindt men niet veel verzen als de volgende:

fixerit aeripedem cervam licet *aut Erymanthi.*
tres Antenoridas Cererique *sacrum Polyphoeten.*

Eindelijk hield men er niet van, den 5den en 6den voet uit een vijflettergrepig woord te doen bestaan, zoo als bij Horatius:

divisit medium fortissima *Tyndaridarum.*

Dit heeft zijn grond hierin, dat in 't Latijn de beide laatste lettergrepen van zoo lange woorden meestal buigings- of afleidings-

uitgangen zijn, terwijl zij gewoonlijk met een praepositie beginnen. Daar zij dus meer klank dan inhoud hadden, klonken zij juist op het einde van een vers, dat krachtig moet sluiten, flauw; en daarom, niet om metrische redenen, heeft men ze op die plaats vermeden. Bij de Grieken daarentegen zijn de vijflettergrepige woorden dikwijls composita van een nomen en een verbum, en niet zoo ledig van inhoud als de meeste Latijnsche. Daarom bestond er in het Grieksch minder reden om ze op het einde van het vers te vermijden.

Gewoonlijk staat in den 5den voet een woord, dat op een Dactylus eindigt, en in den 6den een tweelettergrepig, of een op een Trochaeus eindigend in den 5den, en een drielettergrepig in den 6den voet:

in nova fert animus mutatas *dicere formas.*
insignem pietate virum tot ad*ire labores.*

Maar de tweede thesis van den 5den voet kan ook een monosyllabum zijn:

arma virumque cano, Troiae qui *primus ab oris.*

Vergilius heeft in den 6den voet meer dan veertig maal een eenlettergrepig woord met voorafgaand meerlettergrepig woord; Ovidius slechts elfmaal. Tegen de rhythmische regels van den 5den voet zondigt hij ruim 120 maal, Ovidius slechts tachtig maal. Vele latere dichters zijn nog veel strenger. Horatius daarentegen is in de Hexameters der Satiren en Epistels minder streng. De uitzonderingen, die wij bij Vergilius en Ovidius ontmoeten, vinden bijna allen haar grond en hare verontschuldiging in hetgeen in het vierde hoofdstuk is medegedeeld. Bovendien bedient Vergilius zich van dissonanten op het einde van het vers met groote kunst, om iets verschrikkelijks, onverwachts of verontwaardiging wekkends door den rhythmus zelven te schilderen:

vertitur interea caelum et ruit Oceano nox.
et nunc ille Paris cum semiviro comitatu.

Zoo ook met een komisch effekt Georg. I, 181:

tum variae illudunt pestes: saepe exiguus mus.

Daarentegen gebruikt men, om de vrijheid van een Spondeus

in den 5den voet te verontschuldigen, meestal een vierlettergrepig woord, soms een drielettergrepig, terwijl in den regel een minstens drielettergrepig vooraf gaat:

armatumque auro circumspicit *Oriona.*

perque hiemes aestusque et *inaequales autumnos.*

Slechts Vergilius heeft tweemaal, Aen. III. 12 en VIII. 979 een (aan Ennius ontleend) slot van het vers van den volgenden aard:

et magnis dis.

In een *versus spondiacus* staat nooit in den vijfden of zesden voet een tweelettergrepig woord.

Al deze wetten, met uitzondering van het gebruik van vijflettergrepige woorden op het einde van het vers, waren ook voor de Grieken in allen deele verbindend. Alleen veroorloven deze zich veel meer uitzonderingen, vooral op het einde van 't vers en in den 2den voet, waarin wegens het menigvuldig voorkomen der *τομὴ κατὰ τρίτον τροχαῖον* niet zelden daktylische woorden voorkomen (veel minder spondeïsche), zooals terstond in den aanhef der Odyssee:

ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλά.

Een *Spondiacus* met een tweelettergrepig woord in den 5den of 6den voet komt ook bij Homerus nooit voor.

De rhythmische wetten van den Pentameter zijn nog veel strenger dan die van den Hexameter.

Zoo vindt men bij de hier behandelde Romeinsche dichters nooit in den 2den voet een daktylisch (of spondeisch) woord, en slechts éénmaal (bij Ovidius Ep. ex Ponto I, 6, 26) op 't einde van het vers een eenlettergrepig enclitisch woord, terwijl een Pyrrhichius voorafgaat. De Grieken zijn ook hier minder streng, hoewel strenger dan bij den Hexameter. Bij de Grieken en bij vele Romeinen eindigt de Pentameter op een meerlettergrepig woord, onverschillig van hoeveel lettergrepen, bij de meest nauwgezette der Romeinen (Tibullus, Propertius in boek IV en V, Ovidius in de gedichten uit den tijd na de ballingschap meestal, in die

uit den tijd voor de ballingschap altoos) vormt een tweelettergrepig woord het slot, dat door een op een Trochaeus eindigend woord wordt voorafgegaan — klaarblijkelijk om zoo in den uitgang overeenkomst te brengen met den uitgang van den op een drielettergrepig woord eindigenden Hexameter.

§ 26.

De rhythmische bouw der overige Metra.

De rhythmische wetten van den jambischen Trimeter zijn volkomen dezelfde als die van den Hexameter. Niet goed te keuren zijn dus verzen, welke in de penthemimeres een eenlettergrepig woord hebben, voorafgegaan door een meerlettergrepig, zooals bij Horatius:

diris *agam vos* | dira detestatio.

Maar nog slechter is het, wanneer de derde Iambus door een op een Iambus of nog erger op een Spondeus (anapaestisch) uitgaand woord gesloten wordt, zoo als in de volgende voorbeelden:

regnante te *vides* ut imperium cadat.
sed simplici *carmen* per omne evectus est.

Zoodoende toch wordt het vers in twee geheel gelijke helften verdeeld, en verliest de hephthemimeres bijna haar kracht. Zulke verzen vindt men bij Horatius en Phaedrus nooit, bij de Grieksche Tragici zeer zelden, terwijl de Grieksche Comici minder keurig zijn.

Daarom laat ook Phaedrus, om het oorspronkelijke jambische karakter van zijn vers niet te bederven, den 2den, 3den en 4den voet nooit op een Spondeus of Anapaest uitgaan.

Op het slot van het vers misstaat een eenlettergrepig woord, door een meerlettergrepig voorafgegaan, behalve wanneer het eenlettergrepige enclitisch is, zoo als bij Sophocles:

οὐδ᾽ ἂν δικαίως ἐς κακὸν πέσοιμί τι,

of bij Phaedrus;

timore mortis ille tum confessus est.

Horatius vermijdt zelfs dit; terwijl de Grieksche Tragici ook zonder deze verontschuldiging soms monosyllaba op het slot van het vers plaatsen.

Wat systema's en strophen betreft, waarin synaphie geoorloofd is, dus de Aeolische, Dorische en dramatische, zoo is het duidelijk, dat de rhythmische regels over caesuur en het slot van het vers minder in acht genomen werden, vooral in een tijd, toen het gevoel voor de oorspronkelijke metrische eenheid der afzonderlijke deelen van systema's en strophen nog levendig was. Zelfs bij Horatius ontmoeten wij daarom nog soms op het slot der logaoedische verzen een eenlettergrepig woord, door een meerlettergrepig voorafgegaan, b v.:

alme Sol, curru nitido *diem qui.*

audivere, Lyce, di mea *vota*, *di.*

In den Alcaeischen hendecasyllabus staat zelden een jambisch woord vóór de caesuur, zoo als III, 1, 9:

est ut *viro vir* latius ordinet.

In mechanische navolging van den Alc. hendecasyllabus vermijdt hij zulke woorden zelfs op dezelfde plaats van den Alc. enneasyllabus, behalve I, 26, 11, in een nomen proprium.

Ook vindt men bij hem als 2den voet van den Sapphicus hendecasyllabus nooit een woord, dat op een Spondeus eindigt.

Daarentegen heeft hij soms een daktylisch woord vóór de caesuren der Asclepiadei, zoo als I, 6, 17:

nos con*vivia*, nos | proelia virginum.

Waar echter de strophen slechts werktuigelijk samengesteld werden, of waar men zich van hare verzen κατὰ στίχον bediende, was men veel strenger, zoo als uit het voorbeeld van den treurspeldichter Seneca kan blijken.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER ENCLISIS EN TMESIS.

§ 27.

Enclisis.

Om van de regels, welke in de vorige afdeeling behandeld zijn, een juist gebruik te kunnen maken, moet men de wetten der Enclisis en der Tmesis in acht nemen.

Door de Enclisis smelt het geïnclineerde woord met het voorafgaande als het ware tot één woord samen, zoodat er dus geen monosyllabum op het einde van het vers staat, b.v. in het volgende:

ἀλλ' οὐδ' ὣς ἑτάρους ἐρρύσατο, ἱέμενός περ.

pectora quorum inter fluctus arrecta iubaeque.

Vervolgens sluiten zich natuurlijk *monosyllaba*, die altoos de plaats onmiddellijk achter het eerste woord innemen, zoo als μέν, δέ, γάρ, vrij nauw bij het voorafgaande woord aan.

De gevallen der Enclisis in het Grieksch zijn bekend. In het Latijn zijn behalve *que*, *ve*, *ne* nog enclitisch de eenlettergrepige vormen van het pronomen indefinitum *quis*, als zij met *si*, *ne num*, *cum* zijn verbonden, en in de uitdrukking *nesciŏquis;* eveneens de pronomina *me*, *te*, *se*, *nos*, *vos*, verbonden met praepositiën, die op *ter* en *tra* eindigen, b.v. *inter*, *intra*. Eindelijk werden de eenlettergrepige vormen van den indicativus en conjunctivus van *sum* soms geïnclineerd, wanneer een pyrrhichisch, tribrachisch of trochaeisch woord voorafging, echter zoo, dat de lettergreep, welke het hulpwerkwoord voorafging, kort bleef.

Nog valt op te merken, dat *tum cum* gewoonlijk tot één woord samensmelten, als ook *satisesse*, *quomodo*, *quopacto*, dikwijls ook *priusquam*, *iamiam*.

§ 28.

Tmesis.

1. Door de Tmesis wordt bij Homerus en bij de Tragici de praepositie der samengestelde verba dikwijls van haar verbum gescheiden, meestal terwijl slechts een of twee tot drie weinig beteekenende woorden daartusschen staan, b.v.

ἐν δ' ἄρα οἱ φῦ χειρί, ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε.

Slechts zelden staat de praepositie achter het verbum, blijkbaar omdat zij dan al licht overbodig kan schijnen.

Bij de Romeinsche dichters wordt dikwijls *cumque* van de pronomina en adverbia relativa, waarbij het behoort, gescheiden; soms vindt men dit ook in proza. Zoo bij Horatius:

quem sors dierum *cumque* dabit.

Bedorven is *mihi cumque* c. I, 32, 15.

Men merke nog op Verg. Georg. III, 381 *septem subiecta trioni*, dat nagevolgd is door Ovid. Met. I, 64: *Scythiam septemque trionem.*

Overigens vindt men bij de dichters uit het tijdvak van Augustus de Tmesis alleen bij praepositiën, die ook zelfstandig als adverbia gebruikt worden, zooals bij Horatius:

circum
spectemus vacuam Romanis vatibus aedem.

Vergilius evenwel heeft, het voorbeeld van andere dichters navolgende, (Ecl. 8, 17; Aen. IX, 288; X, 734) *prae* en het ontkennende *in*, altoos met volgend *que*, op deze wijze gescheiden; en naar zijn voorbeeld Ovid. Met. XII, 497.

2. Een andere, door het schrift niet uitgedrukte Tmesis grijpt plaats, wanneer de eenlettergrepige praepositie of het ontkennend *in* van een compositum om metrische redenen bij het voorafgaande woord gevoegd wordt.

Zoo moet in de verzen van Horatius:

dum flagrantia *de* | torquet ad oscula
ut adsidens *in* | plumibus pullis avis
parentibusque *ab* | ominatus Hannibal,

even als in dat van Vergilius:

magnanimi Iovis *in* | gratum adscendere cubile

uithoofde van de caesuur de eerste lettergreep van het overige deel van het compositum worden afgescheiden. Deze soort van Tmesis vindt men (zeer zelden) bij Vergilius in de Aeneïs, bij Horatius en Propertius, bij Phaedrus III, 15, 6; V, 7, 19, niet bij Ovidius en Tibullus.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OVER HET SAMENTREFFEN VAN VOCALEN.

(Synizesis, Diaeresis, Crasis, Elisio, Hiatus.)

§ 29.

Opmerkingen van algemeenen aard.

Door het samentreffen van twee vokalen in het midden van één of op het einde en in het begin van twee woorden (in 't Latijn ook, als de eerste lettergreep of het eerste woord op m eindigt, of als de tweede lettergreep of het tweede woord met *h* begint), wordt de uitspraak belemmerd, en ontstaat er een zoogenaamde Hiatus, dien men op verschillende wijzen, vooral door samentrekking der vocalen door middel van Contraktie, Synizesis of Elisio, trachtte te verwijderen.

Het minst gevoelig van alle Grieken waren voor die belemmering de Ioniërs, zoo als uit de gedichten van Homerus blijkt; in 't algemeen veel gevoeliger dan de Grieken waren daarvoor de Romeinen.

Het stuitendst is de Hiatus op het einde van een woord; minder hard is hij in het midden van een compositum, en het gemakkelijkst te verdragen in een niet samengesteld woord.

In vele gevallen is evenwel de Hiatus bij Homerus slechts schijnbaar, dewijl op veel plaatsen, waar thans twee vocalen onmiddellijk op elkander volgen, de Digamma Aeolicum stond, b.v. *ϝεκηβόλος*, *ϝέπος*, *ϝοῖνος*, *θεοϝείκελος*, *Ἀϝίδης*, *ἀϝέκων*, *Ἀτρεϝίδης*.

In den loop der eeuwen werden de beide klassieke talen hoe langs zoo minder gevoelig voor den Hiatus. Daarom worden de gevallen van harde Synizesen en Elisiën zeldzamer: toch veroorloven de beoefenaars der kunstpoësie (in de volkspoësie vindt men ze wel) zich daarom geenszins meerdere vrijheid in den Hiatus op het einde van het woord.

Bijzonder onaangenaam was de Hiatus, wanneer de eerste vocaal binnen het woord lang was, hetgeen in het Grieksch vrij dikwijls, in het Latijn zeer zelden voorkwam (*vocalis ante vocalem brevis*).

Daarom verkort reeds Homerus soms de eerste lettergreep in *οἷος*, wellicht ook in *δήιος*; eveneens de Attici in *ποιέω*, *τοιοῦτος* e a. m., bijna altoos in diphthongen, waarvan de tweede klinker een *ι* was. Zoo staat ook voor *ειος*, *εια*, *ειον* dikwijls *εος*, *ἴος*, bij de Romeinen ĕus, ĭus.

Zoo wordt bij de Romeinen geregeld de eerste lange vocaal in samenstellingen verkort; b.v. dĕhisco, prŏinde, praĕacutus.

Lang is bij de Romeinen in het tijdvak van Augustus de voorlaatste der uitgangen *ai*, *ei*, *ais*, *eis* van den nominativus of *a*, *es*, *aius*, *-a*, *-um*, *eius*, *-a*, *-um*, als *aulai*, *gai*, *diei*, *Mais*, *Circeis*, behalve *rĕi*, *spĕi*, *fidĕi*; in *fīo*, en alles wat daarvan is afgeleid, behalve wanneer *er* volgt (Ovidius: omnia iam fient, fieri quae posse negabam); ancipites (bij Phaedrus echter altoos lang) zijn de genetivi op ius, behalve alius (samenge-

samengetrokken uit *aliius*). Eveneens is de eerste in *Diana* en *ohe* anceps.

De Grieksche woorden behouden in het Latijn hun kwantiteit. Over de woorden op εως enz. z. m. hierboven. — Bedorven is *Maēotis* bij Ovid. Trist. III. 12. 2.

Gelijke vokalen, vooral van gelijke kwantiteit, worden bij de Attische dichters meestal door contraktie verbonden.

Het Latijn uit den tijd van Augustus kent de koppelingen *aa*, *ee*, *oo* niet, behalve in *coorior* (daarom altoos *desse*, *derrare*, *cōperio*); minder zeldzaam zijn *ii* en *uu*, hoewel men tot op Propertius de genetivi der substantiva op *ius* en *ium* altoos samentrok, b.v. *fili*, *consili*. De Hiatus was minder stuitend, als er een *h* tusschenkwam, zoo als *incoho*; *prehendo*, *mihi*, *nihil*, hoewel ook de samengestelde vormen *prendo*, *nil* en (zelden) *mi* gevonden worden; men schreef altoos *vemens* in plaats van *vehemens*.

De composita van *iacio* schreef men in de van het praesens afgeleide vormen met één *i*, als *obicio*, waarbij echter een zachte *j*-klank vernomen werd. — In *biiugus*, *guadriiugus* hoorde men enkel de *ĭ*.

In de plaats van *uu*, *vu* schreef men tot op den tijd van Augustus *uo*, *vo*, niet slechts in 't begin of in 't midden van een woord, zooals ook later geschiedde, b.v. *volnus*, maar zelfs op het einde, *assiduos*, *servom*.

Ook de overige verbindingen van *a* en *o* met een klinker waren aan het Latijn vreemd, met uitzondering der composita en eigennamen, als *coalesco*, *Gai*, *Grais* enz., terwijl zij in het Grieksch alles behalve ongewoon zijn. Meer vond men *iu*, *ju*, *ui*, *vi*.

Geen bezwaar maakte men *ea*, *ei*, *eo*, *eu*, *ia*, *ie*, *io*, *ua*, *ue*, *uo* te gebruiken, mocht de voorafgaande *i* en *u* een vocaal of een consonant zijn. In 't Grieksch daarentegen vond men, zoo als uit de menigvuldige Synizesen blijkt, juist de ε voor een daarop volgende vocaal onaangenaam.

Tot voorkoming van den Hiatus passen de Attische dichters zeer dikwijls (Homerus doet dit veel minder) Contraktie toe.

Deze is ook bij de Romeinen niet zeldzaam, zoo vooral in vele vormen der praeterita op *-vi*, in 't algemeen in de declinatie en de conjugatie, b.v. in den dativus der 4de declinatie *u* voor *ui*, in den gen. en dat. der 5de *e* voor *ei*, maar ook elders, zoo b.v. altoos *desse*, *derrare*, meestal *di*, *dis*, *idem*, *isdem* voor *dei*, *deis*, *eidem*, *eisdem*.

§ 30.

Synizesis bij de Grieken.

Synizesis wordt in het Grieksch bijna alleen gevonden, wanneer de eerste vokaal een ε is, daar deze als de dunste en zwakste het gemakkelijkst met de volgende samensmelt.

Het gemakkelijkst is zij in de thesis, b.v.

χρυσέῳ ἀνὰ σκήπτρῳ
χρυσέον σκῆπτρον ἔχοντα.

Maar zij komt ook veel in de arsis voor:

μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος.

Ook belet niets, door de Synizesis twee korte lettergrepen tot de arsis te vereenigen, als in βέλεα, Πηλέος.

Homerus en Archilochus passen de Synizesis vooral daar toe, waar later Contraktie plaats greep. Maar de tragische dichters gingen, naar het voorbeeld van Pindarus, verder, niet slechts in eigennamen, maar ook anders; zoo vindt men met Synizesis b.v. Πηλέᾱ, Θησέως, Ῥέᾱ, Κρέων, dikwijls θεός in de verschillende casus, πόλεως, ἄστεως, ἐκπνέων, ἔᾱ enz.

De Synizesis vertoont zich vooral in de arsis van den eersten en in den 3den voet van den Trimeter. Daar de Grieken de *i* als consonant niet kenden, komt de Synizesis met de ι weinig voor. Men vindt ze in Αἰγυπτίας, Ἱστίαιαν, waarschijnlijk ook in Ἐνυαλίῳ en, door de spelling kenbaar gemaakt, in πότνα voor πότνια. Zeer schaarsch en twijfelachtig is zij bij de Tragici, vooral in de niet lyrische gedeelten.

De Synizesis in Ἐρινύων bij Eur. Iphig. Taur. 931. 970. 1456, en δυοῖν bij Soph. Oed. R. 640 heeft aan een schrijffout haar aanzijn te danken; die plaatsen zijn bedorven.

§ 31.

Synizesis bij de Romeinen.

1. In 't Latijn komt voor de hier behandelde dichters in de eerste plaats in aanmerking de verandering van *i* in *j* en (zelden) van *u* in *v*. Men vindt haar het meest in woorden, die anders niet in het Metrum passen, en wel nooit in iambische en trochaeische, zeer zelden in logaoedische verzen (bij Horat. c. III, 4, 41; 6, 6 *consiljum*, *principjum*). Zij grijpt niet plaats, wanneer twee gelijke consonanten voorafgaan. Daarom moet men bij Vergil. Aen. VI, 653 schrijven *currum*. Evenmin is zij geoorloofd in het midden van samenstellingen. Daarom moet men altoos lezen en schrijven *semesus*, *semanimus*, *semhomo* en dergel., en niet *semiesus* enz. Om deze Synizesis te vermijden, verkortten de dichters vaak den genet. plur. *ium* tot *um*, b.v. *moderantum*, *sapientum*; soms gebruikte zij ook in de 4de conjugatie *-ibam* voor *-iebam*, b.v. *lenibant*. Van Grieksche woorden was in de reeds zeer vroeg opgenomen A i a x, G r a i u s, M a i a, T r o i a, de *i* consonant. Anders werden de *i* en de *u* in Grieksche woorden niet tot consonanten. Men moet daarom lezen: *ïota*, *ïambus*, *Agaue*, *euangelium*. Zoo steeds Ï u l u s, behalve bij Hor. IV, 2, 2, waar J u l u s een L a t ij n s c h e naam is.

V e r g i l i u s heeft deze Synizesis, die reeds Ennius toepaste, 22 maal, meestal in woorden, die anders niet in den Hexameter passen, zoo als in de afleidingen van *aries* en *paries*; maar ook in andere, als *fluvjorum*, *omnja*. De *u* is in *v* veranderd in *tenvis*, *tenvia*, *genva*. — Aen. I, 2 moet men lezen *Lavinaque*. — Horatius heeft in zijn Hexameters: *Nasidjeni*, *vindemjator*, *vjetis*, *Serviljo*, tweemaal *pitvita*. Van zijne logaoedische verzen is reeds gesproken.

Ovidius maakt van de Synizesis slechts gebruik Metam. VII, 151; XV, 718, *arjetis*, *Antjum*. XV, 709 mag niet hierbij gerekend worden, omdat in *promunturium* de voorvoorlaatste kort is. — Propertius heeft de Synizesis driemaal (in *abjegnae*, *abjegni*), Tibullus nooit.

Fortuitus en *conubium* ondergingen nooit de Synizesis, omdat de *i* in het eerste en de *u* in het tweede anceps is. In *etiam* en *quoniam* is de *i* altoos een klinker.

2. De tweede soort van Synizesis bestaat in het samensmelten van twee vokalen tot één diphthong, bij de dichters uit den tijd van Augustus, met uitzondering van eigennamen, altoos in tweelettergrepige of samengestelde woorden. De aldus ontstaande diphthongen worden voor een deel elders in het Latijn niet gevonden. Zoo hebben ook in het proza van den bloeitijd der taal *dein*, *deinde*, *deinceps*, *neuter*, *cui*, *huic* steeds den diphthong, terwijl men *nūtiquam* moet uitspreken en *antire*. Daarentegen is *dĕhinc* meest tweelettergrepig; eenlettergrepig vindt men het enkele malen bij Vergilius, eenmaal bij Ovidius en eenmaal bij Propertius. Horatius gebruikt Sat. II, 3, 91, 6, 67 zelfs *quoad* en *prout* eenlettergrepig. Bovendien vindt men *reicere* drielettergrepig bij Vergil. Bucol. 3, 97 (evenals *cuius* eenlettergrepig in de elegia ad Messallam 35), *deicere* bij Horat. Sat. I, 6, 39. — Eindelijk gebruikt Horatius de vocativi *Pompei* en *Vultei* tweelettergrepig; de *ei* moet denkelijk uitgesproken worden als *η*.

De composita met *circum* ondergaan nooit de Synizesis, maar verliezen de *m*, b.v. *circueo circuago*, of zij staan met de tmesis, b.v. *circum errant*, Aen. II, 599.

In de Grieksche woorden blijft de diphthong *υι*, als in *Harpyia*, ook *ευ*, b.v. *Orpheus*. Alleen in den Culex 117, 269 en bij Phaedrus V, 1, 1 vindt men *Orphëus*, *Phalerëus*. Ook *ei* in den genetivus en (Eclog. 4, 57; Aen. V, 184) in den dativus is diphthong en werd zelfs in proza zoo gesproken. Veel menigvuldiger is deze Synizesis (eigennamen uitgezonderd) bij Plautus, die ook op drie- en meerlettergrepige woorden, als zij

van tweelettergrepige afgeleid worden, de Synizesis toepast, als *suorum*, *puella*, *eamus*, *duellum*.

3. De derde, aan de Grieken ontleende soort van Synizesis komt voor in de beide laatste lettergrepen van Grieksche eigennamen op εύς, de substantiva *alveus* en *balteus*, en de adjectiva op *eus*, *ea*, *eum*, welke een stof aanwijzen. Men vindt haar het eerst bij Catullus. Zij wordt alleen in daktylische Metra gebezigd, vooral in den 1sten en 6den voet van den Hexameter, en wel bijna altoos zóó, dat de laatste lettergreep lang is. Vergilius bedient zich van deze, als ook van andere Synizesen gaarne, om iets zwaars of verschrikkelijks te schilderen, als Aen. VI, 280:

ferr*ei*que Eumenidum thalami et Discordia demens.

Hij heeft haar 21 maal, deels in eigennamen, deels elders; Ovidius op dezelfde wijze 14 maal; Horatius Sat. I, 8, 43; II, 2, 21 *cereă*, *ostrĕa*, Propertius *Enipeo*, *Nereo*, *Prometheo*, Tibullus *alveo*. Over de Genetivi der woorden op εύς is reeds vroeger gesproken.

Nog vindt men Georg. IV, 34 *alvearia* vierlettergrepig, waar echter anderen *alvaria* schrijven. — Het tweelettergrepige *Penei* Georg. IV, 355 doet een nominativus Πηνεός veronderstellen, even als Ἀλφεός gevonden wordt nevens Ἀλφειός. Waar van adjectiva ook een korter vorm bestaat, gebruikt men dezen, om de Synizesis te vermijden; zoo b.v. *ahenus*, *eburnus*, *ilignus*.

§ 32.

Diaeresis.

Diaeresis noemt men de ontbinding van een diphthong in twee lettergrepen. Echter vertoont zich in de meeste gevallen, waar men die vroeger bij Homerus meende te moeten aannemen, veeleer slechts de oudere vorm van het woord. Zoo zijn de patronymica op -είδης, als Πηλείδης, waarin bij Homerus en Hesiodus de ε altoos van de ι gescheiden is, ontstaan uit -εϝίδης, ἔη

uit ἔση, εὐ uit ἔσυ, Λυκόοργος uit ΛυκόϝοργοΣ, εἰδυῖα uit ϝεϝιδυῖα. — Bij de Romeinen vindt men met verandering van de *v* *silŭae*, Horat. c. I, 23, 4; ep. 13, 4; in de Satiren en bij Phaedrus *sŭetus*, *sŭesco*, bij Ovidius en Tibullus *solŭo* en *volŭo*, echter alleen in composita, *Veïus* bij Propertius.

§ 33.

Over de Elisio.

Opmerkingen van algemeenen aard.

Veel ondragelijker dan de Hiatus midden in een woord scheen den Ouden het samentreffen van twee klinkers op het einde en in het begin van twee woorden, waarbij men in 't Latijn de woorden, die op *m* eindigden, als op een vokaal uitgaande beschouwde, eveneens, die met een *h* aanvingen, als met een vokaal beginnende.

Het hardst is de Hiatus bij woorden, die op een korte vokaal of op een *m* eindigen, omdat deze vlugger uitgesproken worden dan de lange klinkers. Van de korte slotklinkers klonken in het Grieksch de ε en ο, in het Latijn de ĕ en ĭ bijzonder zwak.

Bijzonder onaangenaam was ook het samentreffen van gelijke klinkers, als bij Homerus λᾶαν ἄνω ὤθεσκε.

Tot voorkoming van den Hiatus diende de ten onrechte zoo genoemde Elisio van den slotklinker; want deze werd met uitzondering van *que*, *ve*, *ne* en de eenlettergrepige partikels op ε, als τέ, γέ, δέ, nooit uitgestooten, maar als er een lange lettergreep volgde of zoo het Metrum die eischte, smolt hij met den volgenden klinker tot een soort van diphthong samen; volgde er een korte klinker, dan werd hij door vlugge uitspraak zóó verzwakt, dat hij voor het Metrum niet in aanmerking kwam. Van de beide soorten van Elisio beschouwde men deze laatste als de hardste.

In 't Grieksch laat men gewoonlijk de slotklinkers, welke voor het Metrum niet in aanmerking komen, weg en wijst ze door een apostroof aan. Maar dit is daarom onjuist, omdat op deze wijze geen verschil wordt gemaakt tusschen de beide zoo even verklaarde soorten van Elisio.

De regels over Elisio en Hiatus bij de Grieken moeten streng gescheiden worden van die bij de Romeinen.

§ 34.

Elisio bij de Grieken.

Krasis. Aphaeresis.

De samensmelting van een langen of anders niet geëlideerden klinker met daarop volgenden langen klinker heeft bij de Grieken betrekkelijk zelden plaats; men vindt haar vooral wanneer de woordjes *καί, δή, μή, ὦ, ἤ, ἦ, ἐγώ, μοί, σοί, τοί, πρό, ὅ, ἅ* voorafgaan of *ἄρα, ἄν, οὐ* volgen, zooals b.v. bij Homerus in 't begin van het vers:

ἢ οὐκ ἀΐεις.

Voorts nog Od. I, 226 *εἰλαπίνη ἠὲ γάμος*; Il. XVIII, 458 *υἱεῖ ἐμῷ ὠκυμόρῳ*, wellicht ook II, 651 *Ἐνυαλίῳ ἀνδρειφόντῃ*. Zoo ook I, 277 *μήτε σύ, Πηλεΐδη, ἔθελ'*.

Deze samensmelting van twee klinkers werd bij de Attische schrijvers dikwijls, bij Homerus zelden, ook door het schrift uitgedrukt, door middel van de Krasis, vooral wanneer het artikel of een der woordjes *ὦ, ὅ, ἅ, καί, πρό, μοί, σοί, τοί* voorafging, b.v. *οὕνεκα, τἀνδρί, τἆλλα* enz.

Als Krasis kan men het ook beschouwen, wanneer *ε* of (zelden) *α* in het begin van een woord, als er een lange klinker voorafgaat, wordt uitgestooten (Aphaeresis); b.v. *ἐξελῶ 'κ τῆς οἰκίας.* Dit geschiedt vooral bij het augment en bij eenlettergrepige praepositiën, adverbia, conjunkties of andere zeer veel voorkomende woorden, als *ἐγώ, ἐστίν, ἔστω, ἔσται*, als ook *ἀνά* en *ἀπό*.

Men vindt dit vooral bij Attische dichters, bij wie Krasis en Aphaeresis het meest in den dialoog voorkomen.

Zonder eenig bezwaar kunnen ook de ᾰ, ε en ο uitgestooten worden. Maar de uitgang van den Optativus op ειε, de Imperativus ἰδέ, gewoonlijk ook de Genetivus οιο worden niet geëlideerd. Voorts elideerde men de ι in de uitgangen van het Verbum σι, μι, θι, τι; Homerus elideerde ook de ι in den Dativus van den Pluralis en (zelden) van den Singularis, als:

ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιος.
χαῖρε δὲ τῷ ὄρνιθ' Ὀδυσεύς,

eveneens θι in ὅθι, ἄλλοθι, αὐτόθι, τηλόθι. Of hij ook de ι in ὅτι elideerde, is twijfelachtig. Bekker schrijft in die gevallen ὅτε. De ῠ wordt nooit geëlideerd.

Van diphthongen wordt de αι (die bij de Grieken van den laatsten tijd den klank van een korte *e* had) geëlideerd in de vormen van het passivum. indicativi en infinitivi, als βούλομαι, δοῦναι. — Éénmaal is ook de αι van den nominat. pluralis geëlideerd, Il. XI, 272 ὀξεῖ' ὀδύναι. — De Elisio van οι in μοί, σοί, τοί, als Il. I, 170 οὐδέ σ' οἴω, VI, 165 ὅς μ' ἔθελεν is zeer zeldzaam en de lezing in die verzen is lang niet zeker.

§ 35.

Elisio bij de Romeinen.

M. vergel. in de eerste plaats de algemeene opmerkingen over Elisio in § 33. — De middelen tot voorkoming van den Hiatus waren bij de Romeinen volkomen dezelfde, als bij de Grieken. Maar het ruwer karakter van het Latijn blijkt daaruit, dat de slotklinker, welke in den Hiatus stond, in 't Metrum in 't algemeen niet werd medegerekend, onverschillig of hij lang of kort was. Men vergel. over de Elisio in het Latijn Cic. Orator 44, 150; 45, 152; Quintil. Instit. orat. IX, 4, 33.

Het hardst scheen, zooals ook natuurlijk is, de Elisio van

lange klinkers, vooral van de diphthong *ae*, minder hard die der eindsyllaben op *m*, die kort uitgesproken werden, maar waarbij de slotconsonant toch naklonk, het minst hard die der korte klinkers; de Elisio is, zooals reeds is opgemerkt, harder, wanneer een korte, dan wanneer een lange klinker volgt.

Zoo heeft b.v. Vergilius Aen. I, 1—80 21 maal korte klinkers geëlideerd (waaronder 14 maal *que ne*), 12 maal lettergrepen die op *m* eindigen, lange klinkers 8 maal, waaronder éénmaal de diphthong *ae*.

Zelden is de Elisio van een vokaal, die door een vokaal zonder consonant (*vocalis pura*) wordt voorafgegaan, wanneer de eerste klinker lang is, zooals Aen. X, 179 *Alpheae ab origine*.

Ook elideeren goede dichters slechts zelden Grieksche uitgangen, als in *Ino*, *Penelope* (Ovidius doet het nooit).

Met het oog op den omvang der woorden beschouwde men als het hardst de Elisio van lange of met een *m* sluitende monosyllaba, die nooit geëlideerd werden, als er een korte klinker volgde, wanneer zij tot de gewone declinatie of conjugatie behoorden, maar wel elideerde men *qui* (Nom. Sing.), *me*, *te*, *de*, *tu*, *mi* (*mihi*), *sum*.

Dewijl voorts ten gevolge van de wetten van het accent in 't Latijn de slotklinker minder sterk uitkwam in woorden, die op een Spondeus, Trochaeus of Tribrachys eindigden dan in op een Creticus of Dactylus eindigende, iambische en pyrrhichische woorden, werden het meest geëlideerd de slotklinkers der woorden, waarvan het slot gevormd werd door een Spondeus, Trochaeus of Tribrachys.

Voorts wordt de Elisio voor harder gehouden, wanneer een lettergreep met een zwaar accent, dan wanneer een toonlooze volgt of eene die den gravis heeft.

Den gravis hebben de eenlettergrepige pronomina (behalve het vragende *qui*, *quis*), praeposities, conjunkties, ook *atque*, wanneer de *e* geëlideerd wordt, eindelijk de meest voorkomende eenlettergrepige adverbia, als *hic*, *ut*, *haud*.

Met het oog op het gezegde kan het niet bevreemden, dat iambische woorden voor een zwaar geaccentueerde (van den acutus of circumflexus voorziene) of korte lettergreep door goede dichters nooit geëlideerd worden (alleen bij Phaedrus III, 7, 15; V, 9, 4 *veni ergo; tace inquit*), kretische bijna nooit. Zoo heeft b.v. van de hier behandelde dichters alleen Horatius in de Satiren de Elisio bij kretische woorden met daarop volgende korte lettergreep.

Op soortgelijke wijze, hoewel minder streng, worden daktylische of pyrrhichische, op *m*, *a*, *o* eindigende woorden behandeld.

De oudste Romeinsche dichters, Plautus en Terentius, in mindere mate Ennius en Lucilius, hebben vele en vaak harde Elisiën, ook Vergilius heeft er veel; maar bij hem zijn zij zelden hard. Horatius heeft in de Satiren meer en dikwijls harder Elisiën dan in de Epistels; het minst vindt men ze in de Oden en Epoden. Propertius heeft meer en soms harder Elisiën dan Tibullus. Het elegantst is in dit opzicht Ovidius, wiens voorbeeld ook door de meeste der latere dichters werd nagevolgd.

Ten bewijze hiervoor moge strekken, dat Ovidius in het eerste boek der Metamorphosen, die als epos de meeste Elisiën bevatten, lange lettergrepen slechts 8 maal elideert, op *m* eindigende 23 maal, korte 129 maal. Bij Vergilius daarentegen is in het eerste boek der Aeneïs de verhouding 85, 97, 173.

De meeste Elisiën vindt men in 't algemeen in den epischen Hexameter, minder in den didaktischen, bucolischen, elegischen Hexameter, den Pentameter en de logaoedische en iambische verzen van Horatius.

Vergilius gebruikt niet zelden menigvuldige of harde Elisiën, om vreeselijke of moeielijke toestanden te schilderen:

> me, *me!* adsum qui fec*i*; in me convertite ferrum.
> monstr*um* horrend*um* inform*e* ingens.

Niet tot de Elisio behooren de gevallen, waar *est* (soms ook waar *es*) achter een klinker of een *m* staat. In dit geval verliest *est* zijn klinker en moet men uitspreken *magnumst*, *illast*, *ille's*

§ 36.

Verschil der Elisio in het Latijn en het Grieksch naar gelang van de plaats in het vers en de soort van het Metrum.

Gemeenschappelijk voor Grieken en Romeinen geldt de regel, dat vóór de eerste en na de laatste (of voorlaatste) lettergreep van het vers zeer zelden geëlideerd wordt.

Na de laatste lettergreep mag eigenlijk slechts geëlideerd worden in verzen, welke door synaphie verbonden zijn, b.v. in anapaestische systema's. Daar geschiedt het dan ook bij de Grieken vrij dikwijls, enkele malen ook bij Horatius in de Oden (hier altoos als er een lange lettergreep voorafgaat, en nooit op het einde eener strophe). Echter hebben de Alexandrijnsche dichters en na hen de Romeinen, ten gevolge eener verkeerde verklaring van een paar verzen van Homerus, ook soms op het einde van den Hexameter, hoewel met uitzondering van Vergilius slechts zeer zelden, zich een Elisio veroorloofd, de Romeinen nooit anders dan wanneer er een Hexameter volgde (men noemt zulke Hexameters verkeerdelijk *versus hypermetri*). De voorafgaande lettergreep was dan altoos lang.

Met uitzondering van twee op *m* eindigende verzen van Vergilius wordt op die wijze altoos slechts ĕ geëlideerd, vooral *quĕ*. Vergilius bedient zich van die Elisio soms met bijzondere rhythmische oogmerken, b.v. Aen. VI, 602, 3 (m. vergel. ook IV, 629, 30):

> quos super atra silex iam iam lapsura cadenti*que*
> imminet adsimilis.

Voorts heeft Sophocles, Aeschylus en Euripides niet, soms Elisio op het einde van den Trimeter, meestal wanneer δέ of τε op het einde stond; de voorafgaande lettergreep is in dit geval altoos lang, b.v.

ὑφ' οὗ κενοῦται δῶμα Καδμεῖον, μέγας δ'
Ἅιδης στεναγμοῖς καὶ γόοις πλουτίζεται.

De Elisio vóór de laatste lettergreep van het vers vindt men bij Horatius in de Satiren en Epistels, als ook in de Oden, waarvan de verzen immers door synaphie kunnen verbonden zijn, maar nooit op het einde der strophe. Anders heeft van de hier behandelde Romeinen alleen Vergilius twee maal *atque* na de zesde arsis geëlideerd (Aen. IX, 57. 440).

In 't begin van het vers plaatsten de Grieken niet zelden monosyllaba met daarop volgend οὐ, zooals bij Homerus:

ἢ οὐκ ἀΐεις;

Horatius in de Satiren heeft meermalen, Vergilius in de Bucolica éénmaal (3, 48) Elisio in het begin van den Hexameter, de overige dichters, ook Phaedrus, nooit. Natuurlijk zijn de gevallen niet medegerekend, wanneer een zoogenaamd versus hypermeter voorafgaat.

Daarentegen wordt de Elisio nooit belet door een volgende of voorafgaande caesuur of door interpunktie, zelfs niet wanneer daarna een ander persoon begint te spreken, b.v.:

contigit oppet*ere*! o Danaum fortissime gentis!

οὐλομένην, ἣ μ ύ ρ ί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν.

ἡ γλῶσσ' ὀμώμοκ'. ἀλλ' ὁ νοῦς ἀνώμοτος.

et nati nat*orum* et qui nascentur ab illis.

β ά λ λ'. αἰεὶ δὲ πυραὶ νεκύων καίοντο θαμειαί.

Orest. ἀλλ' ἕρφ'. Aegisth. ὑφηγοῦ. Or. σοὶ βαδιστέον πάρος.

Echter vermijden de betere dichters, zooals Tibullus en Ovidius, in de derde thesis of bij daaropvolgende zware interpunktie meestal, een lange lettergreep te elideeren; zij elideeren ook zelden een lange lettergreep in de caesuur.

Het meest en met de meeste vrijheid wordt in den Latijnschen Hexameter geëlideerd in de thesis van den eersten, de arsis van den tweeden en den geheelen vierden voet, behalve waar penthemimeres plaats heeft, minder in de

overige voeten, vooral weinig in de thesis van den tweeden en de arsis van den zesden voet.

In den Pentameter wordt de Elisio van lange of op *m* uitgaande lettergrepen bij de beste dichters meestal tot de eerste thesis of de tweede arsis beperkt. Elisio in de caesuur heeft bij Propertius, Tibullus en Ovidius niet plaats, na de caesuur ook nooit bij Ovidius, bijna nooit bij Propertius en Tibullus. Ovidius elideert in de tweede helft van den Pentameter nooit lange of op een *m* eindigende lettergrepen.

Horatius heeft vóór en na de caesuur der lyrische Metra niet zelden Elisio, met uitzondering van den Sapphicus hendecasyllabus, waar zij bijna nooit wordt gevonden.

§ 37.

De Hiatus.

OPMERKINGEN VAN ALGEMEENEN AARD.

Wanneer een vokaal op het einde van een woord staat, terwijl het volgende woord met een vokaal begint, dan heeft er Hiatus plaats. — Deze Hiatus is het hardst, wanneer gelijkluidende Vokalen samentreffen, als Od. XI, 596 *λᾶαν ἄνω ὤθεσκε* (m. z. bl. 53). — Anders kan de Hiatus natuurlijk daar het gemakkelijkst verdragen worden, waar de Elisio van den slotklinker hard zou zijn.

Hiatus bij de Grieken.

Wanneer een lange slotklinker in de arsis staat en er volgt een andere klinker, dan heeft in het daktylische Metrum de Hiatus geen bezwaar hoegenaamd; b. v.

μῆνιν ἄειδε θεά, Πηληιάδεω Ἀχιλῆος,

eveneens in de thesis, wanneer de lange vokaal verkort wordt:

ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον.

De Hiatus wordt ook gevonden bij korte vokalen, vooral dezulken, die nooit of zelden geëlideerd worden, als bij de υ en ι in den dativus singularis, in den genitivus οιο, in τί, περί, ὅ, ἀνά = ἀνάστηθι. — Zeer zelden wordt hij geduld in de arsis, en wel alleen in de wettige penthemimeres en hephthemimeres, als Il. II, 781; V, 576; VIII, 556; XXIV, 285.

Ook is het niet goed te keuren, wanneer de lange klinker in de thesis lang blijft, hetgeen soms in den eersten en vierden voet van den Hexameter en vooral bij eenlettergrepige woorden geschiedt, als b.v.

κούρῃ Ἰκαρίοιο, περίφρων Πηνελόπεια.
χλαῖνάν τ' ἠδὲ χιτῶνα τά τ' αἰδῶ ἀμφικαλύπτει.
ἢ χιόνι ψυχρῷ ἢ ἐξ ὕδατος κρυστάλλῳ.

De Hiatus van korte lettergrepen is het hardst, wanneer de slotklinker ε is en bij eenlettergrepige en trochaeische woorden, het gemakkelijkst bij daktylische. Bij deze laatste wordt hij het meest gevonden in den 1sten en 4den voet (bucolische caesuur). Voorts vindt een Hiatus soms verontschuldiging door de τομὴ κατὰ τρίτον τροχαῖον, b.v.

ἀλλ' ἀκέουσα κάθησο, ἐμῷ δ' ἐπιπείθεο μύθῳ.

Soms maakt ook de interpunktie den Hiatus gemakkelijk.

Natuurlijk mogen niet tot den Hiatus gerekend worden de gevallen bij Homerus, waar het volgend woord een digamma heeft, of in den oudsten tijd met een consonant begon, als b.v.

στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶ ϝεκηβόλου Ἀπόλλωνος.

Zoo b.v. ἅλις = *satis*, ἕδος = sedes, ἕξ = sex, ἕπομαι = sequor, ὅς = suus.

M. verg. b.v. Od. XVII, 303: δυνήσατο οἷο ἄνακτος.

De door de medegedeelde regels niet te verklaren gevallen van Hiatus bij Homerus berusten òf op fouten in den tekst, òf zij moeten door oude en ons onbekende woordvormen verklaard worden, die vroeger den Hiatus bedekten.

Het voorbeeld van Homerus was wet voor de latere epische dichters, die uit misverstand den Hiatus zich ook daar veroor-

loofden. waar ten tijde van Homerus ten gevolge van de digamma geen Hiatus bestond. Echter wordt hij bij hen minder dikwijls gevonden, en nog minder bij de Bucolici en de Didactici. In de 5de eeuw na Chr. hebben Nonnus en zijn volgelingen den Hiatus tot eenige weinige gevallen bij lange slotklinkers beperkt.

Minder gebruikelijk is de Hiatus in den elegischen Hexameter, veel meer nog in den Pentameter, waar hij vooral in den eersten voet en in den eersten Dactylus na de caesuur voorkomt. Niet zonder bezwaar is hij in de caesuur.

Niet zelden vindt men den Hiatus van lange lettergrepen met verkorting ook in de thesis van anapaestische Metra.

In de iambische Trimeters en de trochaeische Tetrameters der tragedie komt de Hiatus zeer zelden in de arsis voor, en wel bij interjektiën en bij herhalingen van hetzelfde woord, als Aesch. Agam. 1216:

ὀτοτοῖ, Λύκει' Ἄπολλον, ὂν ἐγώ, ἐγώ.

Maar die voorbeelden staan meerendeels op zich zelven, en buiten het vers. — In de thesis is de Hiatus verboden.

§ 38.

Hiatus bij de Romeinen.

M. vergelijke de algemeene opmerkingen in § 37. De Hiatus bij de Romeinsche Dactylici is uiterst zeldzaam, vooral in de thesis.

Hiatus van een korten slotklinker vinden wij alleen bij Vergilius, Buc. II, 53; Aen. I, 405:

addam cerea pru*nă*. honos erit huic quoque pomo.
et vera incessu patuit *deă*. ille ubi matrem,

beide malen bij zware interpunktie.

In de thesis mogen eenlettergrepige lange of op *m* uitgaande woorden met den Hiatus staan, wanneer een korte klinker volgt, zoo als bij Horatius in de Satiren (tweemaal) *si me amas inquit; cocto num adest honor idem?* Deze soort van Hiatus is bij Plautus

en Terentius zeer gewoon, zoodat zulke woordjes als eerste lettergrepen van ontbonden iambische of trochaeische arsen gebruikt worden.

De eerste soort van Hiatus heeft soms ook Vergilius, b.v.:

tē, *amice*, *nequivi:*

Anders worden, zoo als reeds Ennius deed, iambische of kretische woorden in de thesis soms verkort, b. v. bij Vergilius:

et longum formose vale *valĕ* inquit Iolla.

insul*aĕ* Ionio in magno.

Dezen Hiatus vindt men hier en daar bij Vergilius; bij Propertius IV, 11, 17; Ovid. Am. II; 13, 21; Metam I, 155; III, 501; de gissing bij Horatius Epist. II, 3, 65, *dĭū aptaque remis* is onjuist.

Spondeïsche woorden in den Hiatus vindt men alleen bij Horat. ep. 5, 100; Verg. Georg. I, 437:

et Esquilin*aĕ* alites.

Glauc*ŏ* et Panope*aĕ* et Inoo Melicertae.

In dit vers gebruikt Vergilius daarenboven, in kleingeestige navolging van een vers van Euphorion, het spondeïsche woord onverkort met den Hiatus.

Bij de hier behandelde dichters worden voorbeelden van den Hiatus in de thesis, met uitzondering van Horat. ep. 5, 100 alleen in den Hexameter gevonden, eveneens de Hiatus in de arsis behalve in den daktylischen Tetrameter *ossibus et caputi inhumato*, Hor. c. I, 28, 24. En wel komt hij alleen dan voor wanneer de slotklinker lang is, behalve dat de *m* bij Tib. I, 5, 23, Propert. III, 15, 1; 32, 45 in den Hiatus staat, en behalve Verg. Aen. IV, 235 *quid struit aut qua spe inimica in gente moratur?* alleen bij meerlettergrepige woorden.

Met uitzondering van Vergilius wordt de Hiatus enkel geduld in de wettige caesuren van den Hexameter en vóór Grieksche woorden, b.v.

Nereidum mat*ri* et Nept*uno* Aegaeo.

Virgilius echter gebruikt hem, in navolging van Ennius, ook wel elders, op het einde van met een Anapaest sluitende woorden of voor een interpunktie:

evolat infelix et femine*o* ululatu.
si pere*o*, hominum manibus periisse iuvabit.

Vergilius heeft dezen Hiatus in de arsis ongeveer 40 maal, Ovidius slechts 26 maal, Horatius behalve in het hierboven aangehaalde voorbeeld slechts ep. 13, 3.

Ten slotte valt nog op te merken, dat de interjekties *o* en *a* (*ah*) zoowel in de arsis als in de thesis voor een langen als ook voor een korten klinker onvoorwaardelijk lang kunnen blijven, *o et de Latia*, *o et de gente Sabina; o ego laevus;* maar niet *heu*, dat nooit in den Hiatus staat (in plaats van *heu heu* moet men altoos lezen *eheu*).

ACHTSTE HOOFDSTUK.

VERLENGING DOOR POSITIE.

§ 39.

Opmerkingen van algemeenen aard.

Wanneer op een korten klinker twee (of meer) medeklinkers of ζ, ξ, ψ volgen, dan wordt deze klinker meestal lang gebruikt, hoewel men hem in de meeste gevallen kort uitsprak.

Altoos wordt als lang beschouwd een korte klinker, waarop binnen het woord twee of meer medeklinkers volgen, die niet *muta cum liquida* zijn, of *muta cum liquida*, welke bij twee verschillende lettergrepen behooren, b.v. *τέμνω*, *Εὐρυσθεύς*, *ἐκλέγω*, *omnis*, *aspicio*, *adluo.*

Grieken.

Bij Homerus wordt in den regel ook voor muta cum liquida de korte klinker verlengd, onverschillig of muta cum liquida in

hetzelfde of in het begin van het volgende woord staan. Alleen wanneer de tweede klinker λ is (behalve βλ, γλ, δλ) blijft soms de slotklinker, minder dikwijls de klinker in het midden van een woord kort.

Zijn voorbeeld volgden de oudere epische dichters en de Iambographen, als Archilochus.

Daarentegen hebben in de oude komedie slechts βλ, γλ meestal, γμ, γν, δμ, δν steeds verlenging der korte lettergreep ten gevolge (*correptio Attica*). De Tragici daarentegen sluiten zich meer bij het voorbeeld van Homerus aan.

Consonanten, die niet muta cum liquida zijn, maken altoos de voorafgaande korte lettergreep lang. Alleen veroorlooft zich Homerus, de lettergreep, welke de woorden σκέπαρνον, Σκάμανδρος, Ζάκυνθος, Ζέλεια voorafgaat, kort te gebruiken, daar deze anders niet in het vers zouden passen.

§ 40.

Romeinen.

Terwijl Plautus en Terentius de verlenging door muta cum liquida behalve *gm*, *gn* niet kenden, en ook anders dikwijls, b.v. in *ĭlle*, *ĭste*, *ĭmmo*, *ĕsse*, *ferĕntarius*, de wetten der positie niet in acht namen, hebben de daktylische dichters zich geheel naar het Grieksche stelsel gedragen, althans in het midden der woorden behalve dat muta cum liquida bij hen minder dikwijls de voorafgaande korte lettergreep lang maakt dan bij Homerus. Toch worden korte lettergrepen altoos lang, wanneer op *b*, *d*, *g* de liquidae *l*, *m*, *n* volgen.

Dus moet men schrijven *cycnus*, terwijl de *y* kort blijft. — In *lātrare* is de *a* van nature lang.

Daarentegen blijft op het einde van het woord de korte lettergreep, wanneer muta cum liquida volgt, uitgezonderd *gn*.

Daarom moet men, als een korte lettergreep voorafgaat,

schrijven *Cnosus*, *Cnidus*, *narus*, *natus*, *navus*, in plaats van *Gnosus* enz.

Voor de overige groepen van consonanten vindt men korte lettergrepen meestal slechts daar, waar het vers de syllaba anceps toelaat, gelijk bij Hor. ep. 17:

levare ten*ta* spiritu praecordia.

Anders veroorloven zich soms de oudste Romeinsche dichters, vooral achter een Dactylus en in den 1sten en 5den voet van den Hexameter, den korten klinker vóór *s* impura te handhaven. De dichters uit den tijd van Augustus beperken dit, met uitzondering van Horatius in de Satiren, Propertius, Verg. Aen. XI, 309, Ovidius Halieutica 120, Phaedrus III, 3, 14; app. 9, 12 tot de woorden *Zăcynthus*, *Scămander*, *smăragdus* (*zmaragdus*).

Verlenging der korte eindsyllabe, wanneer het volgende woord met twee of meer consonanten begint, heeft bij de hier behandelde dichters nooit plaats, met uitzondering van Tibullus I, 5, 28; I, 6, 34; ook elders is zij zeer zeldzaam.

NEGENDE HOOFDSTUK.

PROSODISCHE EIGENAARDIGHEDEN VAN HOMERUS.

§ 41.

Het lag in den aard van het levendige Ionische dialekt, dat ten tijde van Homerus de quantiteit van sommige lettergrepen onzeker was, en men vond het ook niet zoo stuitend, wanneer korte lettergrepen, vooral van woorden, die anders volstrekt niet of moeielijk in den Hexameter pasten of die zeer dikwijls voorkwamen, verlengd werden. De meeste afwijkingen van de gewone quantiteit vertoonen de klinkers *α*, *ι*, *υ*.

Zoo is bij Homerus anceps de tweede lettergreep van de namen zijner helden Ἀχιλεύς en Ὀδυσεύς; zoo vindt men de eerste lettergreep dikwijls lang gebruikt in ἀνήρ, Ἄρης, Ἀπόλλωνος enz., ἀτάλλω, ἵλαος, πρίν, πιαίνω, τίω, ῥύομαι, ὕδωρ, ὕω, altoos in ἀθάνατος, ἀκάματος, ἀπονέοντο, ἀγοράασθε, διογενές, Ζεφυρίη, πιόμενος, Πριαμίδης, δυναμένοιο, θυγατέρεσσι. — Somtijds wordt de verlenging ook door de spelling aangewezen, als in ἠνεμόεις in plaats van ἀνεμόεις, ἠύς in plaats van ἐύς, Διώνυσος in plaats van Διόνυσος. Vooral greep bij de liquidae λ, μ, ν, ρ, ook bij de σ en soms bij π en δ, verlenging van de korte vokaal plaats, omdat deze door de uitspraak gemakkelijk verdubbeld werden, vooral in composita en achter het augment. Zoo b.v. κατᾱλοφάδεια. Dikwijls wordt de verlenging door de verdubbeling van de consonant uitgedrukt; b.v. in ἔλλαβε, ἔμμαθεν, ἐτάνυσσεν, ὅππως, eveneens in Ἀχιλλεύς en Ὀδυσσεύς. — Voor μέλανι Il. XXIV, 78 is een andere lezing μείλανι.

In den eersten voet heeft om bekende redenen niet zelden eene anders niet geoorloofde prosodische vrijheid plaats; zoo b.v. δῖά Il. III, 357 en dikwijls ἐπειδή als Molossus.

Sommige verlengingen van korte lettergrepen kunnen door een ouderen vorm verklaard worden, b.v. de lange eerste lettergreep in ὄϝιες, de tweede in ἀποϝειπών. Zoo ontstonden ἔννεπε, σῡνεχές, ἔδδεισεν, uit ἔνσεπε, συνσεχές, ἔδϝεισεν. Op dezelfde wijze doen ἔσσευα, βαθύρροος, φιλομμειδής de oorspronkelijke vormen ἔσϝεα, βαθύρϝοος, φιλοσμειδής veronderstellen. De lange lettergreep in ὄφῖς Il. XII, 208 doet denken aan een ouden vorm ὄπφις. — In εὔαδον en αὐτάρ is de digamma in een klinker overgegaan.

De latere dichters hebben in hun hexameters een groote menigte der boven vermelde verlengingen uit Homerus overgenomen, voor een deel zonder de redenen te kennen, welke tot de verlenging aanleiding hebben gegeven. In sommige gevallen is de gewone quantiteit bij Homerus bijna bij alle latere dichters gebleven, b.v. in ἀθάνατος, ἀκάματος.

In καλός en ἴσος is bij Homerus de eerste lettergreep altoos lang, bij de Attische dichters kort.

Ook in de thesis wordt somtijds een korte lettergreep verlengd, vooral bij de ι, b.v. in ἐστίῃ, ὀπωρινῷ, ὑπεροπλίῃσι enz. Daarentegen vindt men voor ἦνιν en βλοσυρῶπις de andere lezing ἤνιν, βλοσυρώπις met lange laatste lettergreep.

Voor de verlenging der op een vokaal eindigende thesis in den eenige malen voorkomenden aanhef van het vers πολλὰ ῥυστάζεσκεν, πολλὰ λισσομένη, πυκνὰ ῥωγαλέην, is nog geen voldoende verklaring gevonden.

Zeer twijfelachtig is daarentegen de verkorting van lange lettergrepen. In φοινικόεσσα is de ι niet verkort, maar vloeien οε door synizesis tot één klank samen. — De verkorting van η en ω in de conjunctivi, b.v. βούλεται, εἴδομεν, ἴομεν is ook volstrekt niet willekeurig, maar men heeft hier met oudere vormen van den conjunctivus te doen.

In 't algemeen waren in de taal van Homerus veel oude vormen blijven bestaan, die echter tegelijk met de jongere vormen gebruikt werden, waarvan men zich in den tijd bediende, toen de Ilias en de Odyssee ontstonden. Hierdoor wordt van den eenen kant de verbazende rijkdom en de groote menigvuldigheid, van den anderen kant het weifelende en ongelijkmatige in de Homerische vormen verklaard.

TIENDE HOOFDSTUK.

PROSODISCHE EIGENAARDIGHEDEN VAN 'T LATIJN.

§ 42.

Bij de Romeinsche dichters komt onzekerheid van kwantiteit in de lettergrepen, welke den stam van het woord vormen, wanneer men enkele eigennamen uitzondert, slechts zeer zelden voor. — Alleen valt op te merken, dat in daktylische en loga-

oedische Metra de eerste in *religio*, *religiosus*, *reliquiae* lang is (daar men om den ouden vorm *red* deze woorden oorspronkelijk met *rell* schreef), gelijk in de perfecta *reperi*, *repuli*, *retudi*, *retuli* en ook soms elders (*rēcĭdo*) die eerste altoos lang is gebleven. In iambische Metra vindt men niet anders dan *rĕligio*, *rĕligiosus*, *rĕliquiae*.

Daarentegen heeft de Latijnsche taal, tengevolge van haar barytonisch karakter, menigvuldige verkortingen der eindsyllaben ondergaan.

Terwijl namelijk bij Plautus niet weinige later korte uitgangen der nomina en verba op *r*, *s*, *t*, die in den genetivus en in den 2den persoon een langen klinker hebben, nog lang zijn, worden zij na Ennius, bij de daktylische dichters, doorgaande verkort. — De lange bleef slechts in *iīt* en *petiīt* (tot vergoeding van de uitgestooten *v*), soms in *sanguis* en *pulvis*, en dikwijls in den 2den persoon sing. van het perf. conj. en fut. 2:

quae dederīs animo (Hor.).

Ook de eerste in *-imus*, *-itis* van deze tempora is anceps.

De Grieksche uitgangen behouden hun kwantiteit. Zelfs de woorden op ā blijven soms lang, b.v. *Andromedā*, *Electrā*.

Voorts was het sedert ouden tijd de gewoonte, een aantal iambische, vooral veel voorkomende woorden te verkorten. Plautus en Terentius gaan hierin zeer ver; daarentegen komen bij de beste Dactylici verkort vooral voor: *ego*, *duo*, *here*, *bene*, *male*, *cito*, *modo*, *ita*, *quia*, *nisi*, *quasi*. Anceps is de laatste in *mihi*, *tibi*, *sibi*, *ibi*, *ubi*. *Ubĭnam* en *ubĭvis* hebben de *i* kort, *ubīque*, *utrŏbīque*, *ibīdem* daarentegen lang. De *i* in *utī*, *sicutī*, *velutī* is lang, in *utĭnam*, *utĭque*, *nutĭquam* kort.

Nog verder ging men bij den uitgang *o*.

Want terwijl de oudere Dactylici slechts in sommige iambische substantiva en verba, als *homo*, *puto*, *dabo*, de *o* verkortten, en altoos in *nesciŏ quis*, vindt men bij Vergilius, Horatius, Tibullus, Propertius ook eenige kretische voeten verkort, als *Poliŏ*, *dixerŏ*, bij Horatius in de Satiren ook *quomodŏ*, bij

Propertius *findŏ*. Ovidius verkort, behalve in de Metamorphosen, niet zelden kretische en ook spondeïsche woorden (altoos *Sulmŏ*, *Nasŏ*, waaronder ook het adverbium *ergŏ*. Van de dichters der 1ste eeuw na Chr. verkorten vele de *o* in 't algemeen in meerlettergrepige substantiva (behalve de Grieksche, als *Didō*) en verba, in verscheidene adverbia en de numeralia *ambo*, *octo*, bovendien (zeer zelden) in den ablativus van het gerundium. Altoos lang is de *o* in de interjektie *īō*.

ELFDE HOOFDSTUK.

VERLENGING DOOR MIDDEL VAN DE ARSIS OP 'T EINDE VAN HET WOORD.

§ 43.

Opmerkingen van algemeenen aard.

Een korte klinker kan veel gemakkelijker op het einde van een woord verlengd worden dan in het midden, omdat daar de stem van zelve een oogenblik rust.

Bij de Grieken.

Daarom vindt men bij Homerus vooral de verlenging van korte klinkers voor de liquidae λ, μ, ν, ρ, die bij de uitspraak gemakkelijk verdubbeld worden, soms ook bij δ en σ, waarbij trouwens in aanmerking moet genomen worden, dat de woorden, welke thans met die letters beginnen, toen dikwijls met twee consonanten begonnen, b.v. Ϝρήγνυμι, σμοῖρα, σνευρή, δϜέος.

De letter ρ heeft ook dikwijls bij Attische dichters, zoowel in den dialoog als in de lyrische gedeelten, verlenging der voorafgaande korte lettergreep ten gevolge.

Voorts wordt een op een consonant uitgaande eindsyllabe zonder eenig bezwaar verlengd. Dit geschiedt vooral in de caesuur of vóór een interpunktie, het minst in de 1ste en 6de arsis.

Hiertoe moeten natuurlijk niet gerekend worden de gevallen, waar het volgende woord met een digamma begon, als Il. I, 474 *μέλποντες ϝεκάϝεργον.*

De latere epische dichters vóór Nonnus volgen het voorbeeld van Homerus allen in meerdere of mindere mate, nu en dan ook de didaktische en bucolische, dikwijls zonder zich van de taalkundige reden der genomen vrijheid bewust te zijn.

In lyrische en dramatische Metra vindt men de verlenging van eindsyllaben enkel door de kracht der arsis niet, vooral ook niet in iambische en trochaeische verzen. Ook in den daktylischen Pentameter is zij zeer weinig toegepast, en meestal twijfelachtig, zelfs in de eerste helft en bij de caesuur.

§ 44.

Bij de Romeinen.

De Romeinen onderwerpen zich ook hier aan veel strenger wetten. In de eerste plaats verlengen zij nooit éénlettergrepige woorden, nooit korte lettergrepen, welke op een klinker eindigen; alleen schijnt Vergil. Aen. III, 464, in navolging van Ennius, zich *graviā* te hebben veroorloofd.

Dezelfde dichter heeft, met kleingeestige nabootsing van Homerus, soms de enclitica *que* verlengd in den 2den en 5den voet, zoodat steeds een daktylisch of spondeisch woord voorafging, en een tweede *que* met den voet – – ⏑ of ⏑ ⏑ – ⏑ volgde, b.v.:

liminaquē laurusque dei totusque moveri.

Hetzelfde deed na hem Ovidius in de Metamorphosen, en had reeds vóór hem Accius gedaan.

Hij veroorlooft zich deze vrijheid echter slechts dan, wanneer twee consonanten of een dubbele consonant, een liquida of een *s* volgen.

Anders heeft hij, in navolging van Ennius, de verlenging der laatste (als ook den Hiatus) niet slechts in de caesuur of vóór Grieksche woorden, maar ook, wanneer een woord met drie korte lettergrepen eindigt of wanneer een interpunktie volgt, dus niet slechts zoo:

omnia vincit a*mor*. et nos cedamus amori.
Pleia*das* Hyadas claramque Lycaonis Arcton,

maar ook:

muneribus, tibi pampineo gravi*dus* autumno.
ora*tis*? equidem et vivis concedere vellem.

De verlenging van op een consonant uitgaande eindsyllaben vindt men bij hem ten naaste bij 50 maal.

De overige dichters veroorloven zich die slechts in de wettige caesuur of wanneer een Grieksch woord volgt, echter allen slechts zeer zelden: Ovidius tienmaal, Horatius (ook in de logaoedische Metra) elf maal: Sat. I, 4, 82; 5, 90; II, 1, 82; 2, 47; 3, 1; 260; c. I, 3, 36; 13, 6; II, 6, 14; III, 16, 26; 24, 5; Tibullus viermaal, Propertius driemaal.

In Iamben en Trochaeen komt deze verlenging niet voor.

AANHANGSEL.

OVERZICHT OVER DE ONTWIKKELING DER OUDE METRIEK.

§ 1.

Opmerkingen van algemeenen aard.

De metriek der Grieken en Romeinen heeft zich volkomen op dezelfde wijze ontwikkeld, als de plastische kunst der Grieken. — Ook bij de metrische behandeling der taal werd oorspronkelijkheid niet als een hoofdvereischte beschouwd. Men huldigde in 't algemeen het beginsel, dat, wanneer een dichter van uitmuntend genie voor een bepaalde dichtsoort het geschikte Metrum had gevonden, het plicht was daarbij te blijven, en dat men beter deed met de voortreffelijke uitvinding van een ander in bijzonderheden te ontwikkelen, dan die door een andere, misschien minder gepaste, te verdringen.

Zoo werd door Homerus de daktylische Hexameter het geijkte en nooit betwiste epische vers voor de geheele oudheid. Eveneens bleven de iambische Trimeter en de trochaeische catal. Tetrameter, beiden bij de landelijke feesten der Ioniërs ontstaan, de meest beminde Metra voor de Tragedi een de Komedie (welke insgelijks aan die feesten haar aanzijn dankten), ook toen beiden reeds lang bepaalde soorten der kunstpoëzie geworden waren. Het jongere geslacht van Athene volgde ook in de Tragedie het

voorbeeld der groote meesters Aeschylus, Sophocles en Euripides.

Daarom gaat door de geheele oudheid een onafgebroken, trouwens niet ten allen tijde even levendige en op even grondige kennis van het verleden steunende metrische traditie. Tot hare instandhouding werd zeer veel bijgedragen door de vereenigingen van dichters, welke in de centra der antieke beschaving, b. v. in Athene, Alexandrië en Rome, gevonden werden; voorts waren sedert Alexander den Groote uiterst heilzaam de pogingen der Grammatici, die niet slechts de metriek der oude dichters nauwkeurig ontleedden, maar ook met de dichters van hun eigen tijd in nauwe en onafgebroken betrekking stonden.

§ 2.

De Grieksche Metriek, vergeleken met de Romeinsche.

Wanneer men de Grieksche metriek uit den klassieken tijd tot op Alexander den Groote met de Romeinsche tot op Hadrianus vergelijkt, dan blijkt, dat de Grieksche uitmunt door oorsponkelijkheid, stoutheid, veelzijdigheid, bevalligheid en buigzaamheid, maar tevens soms tot willekeur en gebrek aan regelmaat vervalt (hoewel de Grieksche dichters en zelfs Homerus in de metriek veel strenger zijn dan men vroeger veronderstelde); de Romeinsche onderscheidt zich door ernst, waardigheid, aan vaste regels gebonden en zelfs de geringste kleinigheden bepalende gestrengheid, een helder inzicht in en eene nauwkeurige toepassing van hetgeen geschikt was voor het eigenaardig karakter van het Latijn, de krachtige en volle, maar veel minder rijke en kneedbare zustertaal van het Grieksch; haar deugden ontaardden soms in eentonigheid, pedanterie en kleingeestige nauwgezetheid.

De Grieken wonnen het van de Romeinen in smaak bij de keuze der Metra voor de verschillende dichtsoorten; het is te begrijpen, dat, wanneer het eene volk de Metra van het ander nabootst, vergissingen bijna onvermijdelijk zijn. In den klassieken tijd der Romeinsche poëzie vertoont zich vooral in de

polymetrische gedichten der tijdgenooten van Cicero onzekerheid en gebrek aan kennis bij de keuze der Metra.

§ 3.

I. Grieken.

HEXAMETER EN PENTAMETER.

Het ligt in den aard der zaak, dat de oudste versmaat van een volk κατὰ στίχον is, d. i. dat zij bestaat uit één, willekeurig dikwijls herhaald vers.

Het eerste Metrum, dat door de Grieken kunstmatig ontwikkeld en beschaafd werd, was de daktylische Hexameter. Wie de uitvinder daarvan was, is onzeker; zeker is alleen, dat hij tot den Ionischen stam behoorde [1]).

De vlugheid van het Ionische dialekt, zijn rijkdom aan korte lettergrepen, de gemakkelijkheid, waarmede het aantal dier korte lettergrepen nog kon vergroot worden, doordien men lange slotklinkers in de thesis vóór klinkers plaatste, de mogelijkheid om van den anderen kant korte klinkers door de positie of, op het einde der woorden, door de arsis te verlengen, de onzekere kwantiteit van sommige lettergrepen, het vervangen der pyrrhichische thesis door een lange lettergreep, al deze eigenschappen hadden de snelle en eigenaardige ontwikkeling van dit Metrum ten gevolge, dat wij het eerst in de Homerische liederen (omstreeks het jaar 900) en in de gedichten van Hesiodus en die der school van Homerus en Hesiodus (c. 800) ontmoeten.

Door afwisseling van Dactylus en Spondeus en door de verschil-

---

[1]) De Ouden verwisselen dikwijls den uitvinder van een Metrum met hem, die het voor het eerst in de letterkunde heeft ingevoerd. Ook geven zij dikwijls aan een Metrum niet den naam van den uitvinder, maar van den dichter, die zich daarvan het meest heeft bediend.

lende caesuren is in den Hexameter voor menigvuldigheid van den rhythmus voldoende gezorgd.

Dit metium bleef steeds in eere, en werd tot op het einde der middeleeuwen voor gedichten van den meest verschillenden aard gebezigd. Geheiligd door het gezag der gedichten van Homerus, oefende het niet slechts invloed op de overige daktylische, maar ook op verschillende andere Metra. Toch werd van den anderen kant de ontwikkeling van den Hexameter juist door het gezag van Homerus belemmerd; want men bootste in later tijd zijne metrische wetten en vrijheden op slaafsche wijze na, terwijl men de taalvormen, waardoor zij bepaald en waarvan zij afhankelijk waren, voor een groot deel niet meer begreep; zoo had men, om slechts één voorbeeld te noemen, geen denkbeeld van de *digamma* bij Homerus.

De ramp werd nog grooter, toen de Alexandrijnsche metrici uit verkeerd begrepen plaatsen van Homerus tal van dwaze regels of uitzonderingen afleidden, b.v. den hexameter hypermeter, en zelfs een nieuw Metrum, den hexameter myurus:

∠ ∪ ∪ ∠ ∪ ∪ ∠ ∪ ∪ ∠ ∪ ∪ ∠ ∪ ∪ ∪ ∪

Hunne theoriën werden weder tot richtsnoer voor Grieksche en Romeinsche dichters.

Door de verdubbeling der eerste helft van den Hexameter tot aan de penthemimeres ontstond de Pentameter, waaruit, in verband met den Hexameter, het eerste verssystema, het Distichon, gevormd werd, dat wij voor het eerst in de verzen der Ionische dichters Callinus en Archilochus (omstreeks 700) ontmoeten.

Door het afwisselend Metrum wordt hier de taal natuurlijk opgewekter en hartstochtelijker, dan in den steeds aan zich zelven gelijken Hexameter, en zoo gaf het Distichon van zelf aanleiding, dat des dichters subjektiviteit meer op den voorgrond trad, en baande den weg tot het lierdicht.

Het Distichon was een eerste poging om strophen te vormen.

En reeds die eerste poging draagt den stempel dier harmonische volmaaktheid van het kunstwerk, die aan iedere strophe uit den bloeitijd der Grieksche poëzie eigen is. Helaas worden wij bij de strophen der Dorische lierdichters en die der dramatische dichters eensdeels door de moeielijkheid der compositie, anderdeels door de vele en grove fouten, welke haar ontsieren en misvormen, dikwijls verhinderd, om de kunst des dichters volkomen te doorgronden.

§ 4.

Archilochus.

Sedert overoude tijden heerschte de gewoonte, om bij oogstfeesten, vooral bij den wijnoogst en bij andere gelegenheden, elkander met schertsende en honende gedichten, meestal beurtzangen, te plagen. Daartoe bediende men zich van iambische en trochaeische Metra, waarvan de arsis niet onveranderlijk was, maar ontbonden kon worden, gelijk ook op sommige plaatsen van de thesis de korte lettergreep naar des dichters goedvinden door een lange kon vervangen worden. Deze liederen werden letterkundige eigendom der Grieken bijna op hetzelfde tijdstip, waarop het Distichon ontstond. De gedichten van Archilochus van Paros, een der grootste kunstenaren der oudheid, vertoonen ons den iambischen Trimeter en den trochaeischen Tetrameter in hun grootste schoonheid. — Buitendien dichtte hij in verschillende iambische en daktylische Metra; men vindt bij hem Dactyli met anacrusis, voorts Asynarteten, die uit daktylische en jambische of trochaeische Metra gevormd zijn. Tevens maakte hij epodische systemata, vooral door de vereeniging van iambische Trimeters en Dimeters, maar ook uit daktylische of asynartetische en iambische (waarschijnlijk ook uit trochaeische) verzen.

§ 5.

Het Aeolische lierdicht. Anacreon. Hipponax. Ananios.

Na Archilochus ontwikkelde de Grieksche metriek zich met rassche schreden. Van zeer belangrijken invloed op die ontwikkeling waren de Aeolische dichters Alcaeus en Sappho (omstreeks 600), die het eerst eigenlijke strophen dichtten, gewoonlijk uit 2 of 4 verzen bestaande, waaronder meestal twee gelijke, zoodat de podische bestanddeelen der overeenkomstige verzen in de strophe, met uitzondering van enkele vrijheden in de basis, de anacrusis of in het midden van het vers, overal volkomen dezelfde waren. Zij bezigden voor hun strophische en niet strophische gedichten zelden zuiver daktylische verzen, meer Dactyli met tweelettergrepigen voorslag van willekeurige quantiteit, enkel ook Iamben en Trochaeen, naar het schijnt zonder ontbinding der arsis, maar vooral logaoedische Metra, Ionici a minori (soms ook a maiori, met Trochaeen verbonden), Asynarteten en gemengde Metra van de meest verschillende soorten. — Van hunne strophen zijn de merkwaardigste de Sapphische, de Alcaeische en de verschillende Asclepiadeïsche strophen. — Groot was de invloed der Aeoliërs vooral op de Romeinen en de Alexandrijnen. De door Sappho uitgevonden, maar naar een Alexandrijnsch dichter genoemde *Hendecasyllabus Phalaecius* b.v. werd door Alexandrijnsche dichters zeer veel gebruikt.

Anacreon, een Ioniër van Teos (omstreeks 550), staat als 't ware in 't midden tusschen de metriek van Archilochus en die van Alcaeus en Sappho. Zijn zachte en weekelijke aard doet zich vooral kennen in het menigvuldig gebruik der Ionici a minori, der Glyconeën en der naar hem genoemde Anacreontei. Daarentegen vertoont hij zich in andere fragmenten weer als *numeros animosque secutus Archilochi.* Tot het samenstellen van systema's of strophen bediende hij zich vooral van Glyconeën en Pherecrateën. De verzameling van gedichten uit later

tijd, welke ten onrechte zijn naam draagt, komt voor zijne metriek natuurlijk niet in aanmerking.

Nagenoeg omstreeks denzelfden tijd gaven de Ioniërs Hipponax en Ananios aan den iambischen Trimeter en den trochaeischen catalektischen Tetrameter een nieuwen vorm, terwijl zij op grillige wijze den laatsten Iambus in een Spondeus veranderden, die, even als de oorspronkelijke Iambus, den toon op de tweede lettergreep had.

Deze σκάζοντες vonden veel bijval bij Romeinen en Alexandrijnen.

§ 6.

Het Dorische Lierdicht.

Het Grieksche lierdicht werd tot het toppunt van vrijheid en stoutheid opgevoerd door de Doriërs. Terwijl de liederen der Aeoliërs en Ioniërs meer er op berekend waren, om door één persoon te worden voorgedragen, dichtten de Doriërs hun gezangen vooral voor de voordracht door koren bij godsdienstige feesten of andere plechtige gelegenheden, zoodat een dier dichters, Stesichorus, daarvan zelfs zijn naam zou hebben gekregen.

De Dorische lierdichters (en zoo ook de dramatische dichters in de lyrische partijen) kozen meestal strophen van 5 of meer verzen, echter slechts zelden van boven de 20, die op kunstige wijze uit verschillende, dikwijls naar hun omvang en hun bestanddeelen ongelijke, metra waren samengesteld. Daarbij geschiedde het ook wel, dat twee of drie korter verzen of deelen van verzen tot één vers verbonden werden.

Met de strophe kwam tot in de kleinste bijzonderheden de antistrophe overeen. Op de antistrophe volgde sedert Stesichorus zeer dikwijls de epode, waarmede de nog volgende Epoden insgelijks nauwkeurig moesten overeenkomen.

In tegenstelling van de levendigheid der Ioniërs en de hartstochtelijkheid der Aeoliërs onderscheidt zich het Dorische lier-

dicht, in overeenstemming met zijne richting, door ernst, waardigheid en kalmte.

Als de vader van het chorisch lierdicht wordt Alcman beschouwd (omstreeks 612). Op hem volgden Stesichorus, Arion, Ibycus, Simonides, Bacchylides en ten laatste Pindarus, omstreeks 480, de eenige Dorische lierdichter, van wien volledige gedichten tot ons zijn gekomen.

Het laatste voortbrengsel van de lyrische poëzie der Grieken is de Dithyrambus, ontstaan uit den dienst van Bacchus. Hij onderscheidt zich door stoutheid en menigvuldigheid der metra. De schepper van den Dithyrambus als letterkundig voortbrengsel was Arion (omstreeks 600).

De Dithyrambus was in vroeger tijd insgelijks antistrophisch. Toen sedert 400 de antistrophe verviel, ontaardde hij tot teugelloosheid, zoodat hij ten gevolge van zijne willekeurige samenstelling dikwijls in de verhevenste vlucht van gedachte en maat scheen gestuit te worden en in nuchter proza scheen over te gaan.

§ 7.

Het Attische Drama.

In het Drama, dat zich uit de gezangen en dansen bij landelijke feesten ontwikkeld heeft, zijn epos en lierdicht als het ware met elkaar verbonden. De dialoog, die de eigenlijke handeling van het stuk bevat, vormt het episch gedeelte, terwijl de koorliederen en de voordrachten van enkele choreuten of tooneelspelers het lyrisch element vertegenwoordigen.

Hiermede komt in metrisch opzicht overeen, dat de dialoog meestal uit iambische of trochaeische verzen (vooral iambische Trimeters, minder vaak trochaeische catalektische Tetrameters, bij de Comici ook veel iambische catalektische Tetrameters) bestaat, de liederen uit lyrische metra, deels die reeds door

vroegere lierdichters waren gebezigd, deels vrije, met de geschilderde toestanden overeenkomende vindingen der dramatische dichters.

Hoe streng ook de dramatische dichters op harmonie en concinniteit van het Metrum letten, daarvan mag als bewonderenswaardig bewijs de Stichomythie beschouwd worden; aldus noemt men de niet zelden voorkomende gevallen, waarin gedurende geheele tooneelen het door den een der personen gesprokene ten opzichte van den omvang (meestal teekens één vers, soms ook twee of vier) nauwkeurig overeenkomt met het antwoord, dat daarop wordt gegeven.

De liederen van het geheele koor, die voorgedragen werden, wanneer de handeling bij een rust- of keerpunt was aangekomen en die als het ware de grenzen der afzonderlijke bedrijven vormden, onderscheiden zich door de kalmte en de waardigheid der rhythmen; de door een enkelen choreut of tooneelspeler voorgedragen liederen zijn levendiger, opgewondener en rijker aan afwisseling, vooral bij Euripides; zij missen vaak den antistrophischen vorm (*ἀπολελυμένα*).

De metrische kunst van Aeschylus is streng en nauwgezet, trouwens soms ook stroef en stijf. Daarentegen is de metriek van Euripides vrij en bevallig, maar niet zelden slordig, willekeurig of op effekt berekend. Hare gebreken vertoonen zich voorals in de lyrische gedeelten, hoezeer die ook door verscheidenheid der Metra en menigvuldigheid der rhythmen vleien en verblinden. Sophocles staat ook in een metrisch opzicht vrij wel in het midden tusschen die beide Tragici. Met het jaar 424 begon de metriek der Tragici vrijer en minder streng te worden, zooals blijkt uit den Philoctetes van Sophocles en de latere drama's van Euripides. Euripides, die in de metra van den dialoog en nog meer in de lyrische gedeelten van zijne voorgangers aanmerkelijk verschilt, heeft ook wat de metriek betreft den grootsten invloed op de epigonen de Attische tragedie geoefend.

Van de Comici heeft Aristophanes alle anderen door rijk-

dom, kunstigheid en smaakvol gebruik der Metra ver overtroffen; de oudheid plaatste hem daarom op een lijn met Archilochus.

Het spreekt wel van zelf, dat de metriek der tragedie zich door grooter gestrengheid en waardigheid van die der komedie onderscheidt; daarentegen zijn de metra der komedie menigvuldiger en vrijer.

Dit verschil vertoont zich niet slechts in de koren, maar ook in den dialoog, en blijkt vooral uit het onbelemmerd gebruik van den Anapaestus in alle voeten van den komischen Trimeter, met uitzondering van den laatsten.

De Epode wordt in de tragedie betrekkelijk weinig gevonden, en staat niet altoos, gelijk in het Dorisch lierdicht, achter één paar strophen, maar ook na twee en drie, steeds zonder epodische responsie, zoo als men die bij Pindarus vindt.

Een zeer geliefkoosde maat was bij de Tragici de Anapaestus, van oudsher in de marschliederen (Embateria) der Spartanen in gebruik. Hij werd gebezigd zoowel tot koorliederen, vooral wanneer het koor in beweging was, als ook tot mededeelingen van enkele choreuten en tot liederen, vooral klaagliederen der tooneelspelers. De anapaestische systema's bestaan uit Dimeters met daartusschen geplaatste Monometers; het slot werd in den regel door den katalektischen Dimeter (versus paroemiacus) gevormd. — De katalektische Tetrameter wordt slechts in de komedie gevonden.

In de lyrische gedeelten, vooral in de strophen en antistrophen, ontwaren wij even groote menigvuldigheid en verscheidenheid van Metra, als in het Dorische lierdicht.

Nevens iambische en trochaeische rhythmen (met eigenaardige, in den dialoog niet geoorloofde vrijheden ten opzichte van ontbinding der arsis, veronachtzaming der caesuur, onderdrukking van thesen enz.) vindt men daktylische maten, dikwijls met anacrusis, Epitriten, Cretici, Paeones, Ionici a minori (niet a maiori), Daktylotrochaeen, enkel Daktyloëpitriten, Bacchiën en andere verzen.

Bijzondere vermelding verdient nog de *dochmische* rhythmus, waarvan de oorspronkelijke en tevens meest gebruikte vormen de volgende zijn:

⏒ ⏑⏑́ –́ ⏑ –́

–́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́

Hieruit kan men dan door ontbinding der arses of door vervanging van de korte voorlaatste lettergreep door een lange een tal van andere soorten vormen.

De dochmische rhythmus wordt somtijds verbonden met den kretischen en trochaeischen, zelden met den Bacchius en het logaoedische vers, het meest met den Iambus.

Bij de Comici komt hij zelden voor, nog minder bij de Doriërs, maar zeer veel in de tragedie, vooral tot uitdrukking van smart en weeklacht.

Van de logaoedische verzen vielen het meest in den smaak de Glyconeïsche en Pherecrateïsche, deels in den strengen vorm van Anacreon, deels naar de wijze der Doriërs, met groote vrijheden in de basis, deels, sedert Sophocles, met verplaatsing van den Dactylus, in polyschematischen vorm.

Niet zelden werden, even als bij de Doriërs, korte verzen of deelen van verzen in een systema tot een langer geheel verbonden.

In de vierde eeuw ontaardde de chorische metriek der tragedie, op gelijke wijze als de Dithyrambus, in teugelloosheid en knutselarij (Chaeremon). De Midden-Comedie en de Nieuwe komedie misten het koor, maar hadden daarom niet afgezien van het gebruik der lyrische Metra.

§ 8.

Alexandrijnen en latere Grieken. Nonnus.

De zelfstandige ontwikkeling der Grieksche metriek duurt voort tot ongeveer op den tijd van Alexander den Groote (330). In het daarop volgende zoogenaamde Alexandrijnsche (330—30 v. Chr.), als ook in het Romeinsche en Byzantijnsche tijdvak kan van eene

verrijking der Metriek door nieuwe vindingen nauwelijks meer spraak zijn. Eene uitvinding der Alexandrijnen is b.v. de zoogenaamde Sotadëus:

⊥́ ⊥́ ∪ ∪ ⊥́ ⊥́ ∪ ∪ ⊥́ ⊥́ ∪ ∪ ⊥́ ⊥́

De oude Grieken hadden inderdaad een zoo verbazende menigte van de meest verschillende Metra, Systema's en Strophen geschapen, dat eene vermeerdering daarvan nauwelijks mogelijk was. Van dezen rijkdom teerden de latere Grieken, terwijl zij zich in 't algemeen tot een vrij beperkt getal van Metra en tot korte strophen bepaalden; hunne strophen waren slaafsche en werktuigelijke navolgingen meestal van Ionische en Aeolische, niet van Dorische dichters. Maar verreweg het meest dichtte men *κατὰ στίχον*, even als bij de Romeinsche dichters na Augustus. Even als deze deden, bezigde men tot stichische gedichten ook verzen, die vroeger deelen van een systema hadden gevormd.

Aan de Alexandrijnen en lateren is eigen de lust tot knutselen, het genoegen dat zij schepten in het maken van allerhande kunstige verzen. Als de meest zonderlinge voorbeelden hiervan mag men de gedichten van Simmias, Dosiadas en Besantinus beschouwen (Bergk, Anthol. lyr., bl. 511 volg.). Aan de beschaving hunner geliefkoosde Metra besteedden zij zeer groote, maar vaak kleingeestige zorg. Zij vonden hiervoor krachtigen steun bij de Grammatici, die hen niet zelden door verkeerde theoriën geheel op het dwaalspoor brachten.

Zoo heeft nog bijna op het einde der Grieksche letterkunde, in de 5de eeuw na Chr., waarschijnlijk onder den invloed der Romeinsche Metriek, N o n n u s den Hexameter met bewonderenswaardige nauwgezetheid en consequentie, hoewel niet altoos met gelukkig gevolg, trachten te beschaven en te ontwikkelen. Hij kende voorrechten toe aan den Dactylus (altoos in den 5den voet), maakte de *τομὴ κατὰ τρίτον τροχαῖον* tot de eenig wettige, verbood met den 4den Trochaeus een woord te doen eindigen, vernieuwde de strenge wetten der positie, beperkte de elisie en nog meer den hiatus, en deed afstand van de verlenging van korte eindsyllaben in de arsis.

Zijn gezag woog zwaar bij de dichters, die kort na hem leefden, maar was toch niet krachtig genoeg, om eene hervorming der Grieksche Metriek tot stand te brengen.

Terwijl muziek en dans of althans rhythmische beweging van het lichaam van het lierdicht der oude Grieken onafscheidbaar waren, werd sedert de Alexandrijnen de metriek scherp afgescheiden van de muziek. De werken der latere Grieksche dichters (ook de dramatische) waren vooral voor de lektuur of althans voor de voordracht zonder muziek bestemd.

§ 9.

II. Romeinen.

OUDSTE TIJD TOT OP ENNIUS.

De oudste versmaat der Romeinen was de S a t u r n i u s, waarvan, gelijk bericht wordt, de oorspronkelijke vorm de verbinding van een iambische met een trochaeische reeks was:

◡ –́ ◡ –́ ◡ –́ ◡ | –́ ◡ –́ ◡ –́ ◡

malum dabunt Metelli Naevio poetae.

Dit vers verbasterde gaandeweg. Dikwijls werd de caesuur veronachtzaamd, de thesen, met uitzondering van de 1ste, 4de en 7de, werden onderdrukt, de arses en, met uitzondering van de laatste, ook de theses dikwijls ontbonden. Zoodoende kon het aan het kunstgevoel der Romeinen, dat sedert de Punische oorlogen meer en meer ontwikkeld werd, niet meer voldoen. De Saturnius verdween met Naevius (deze stierf omstreeks 204), en werd slechts nu en dan door latere dichters, Accius, Varro en Terentianus Maurus, beoefend, vooral om blijk te geven van antiquarische kennis.

Toen bij openbare en bijzondere feesten naast de *ludi circenses* ook de *ludi scaenici* in de mode kwamen, namen daarom L i v i u s A n d r o n i c u s (sedert 240) en zijne opvolgers in de tragedie,

Naevius, Plautus, Terentius, Ennius, Pacuvius, Accius enz., in de komedie, de scenische maten van het Grieksche drama over, iambische, trochaeische, anapaestische, kretische, bacchiïsche, wellicht ook daktylische, echter met grooter vrijheden; zoo kon b.v. de korte thesis in Iamben en Trochaeen, met uitzondering van den laatsten Iambus, altoos verlengd worden. Ook ten opzichte van de ontbinding van arsis en thesis, in het gebruik van elisio en synizesis enz., gingen zij dikwijls veel te ver. Voorts maakten zij in de prosodie gebruik van vele vrijheden, die de archaïstische of plebejische uitspraak der zoo lang verwaarloosde Latijnsche taal hun aan de hand deed.

Voor den dialoog bedienden zij zich, even als de Grieken, vooral van iambische Trimeters en trochaeische katalektische Tetrameters, daarenboven in de komedie van katalektische iambische Tetrameters. Deze drie Metra verkregen betrekkelijk de grootste volmaking; daarentegen bleven de overige iambische en trochaeische maten, nog meer de kretische en bacchiïsche, maar vooral de Anapaesten, nog zeer ruw. Een koor kent het Romeinsche drama tot op den tijd van Augustus niet; echter vindt men lyrische gedeelten (cantica), meestal in de anapaestische, kretische en bacchiïsche maat, die door de tooneelspelers gezongen werden. — De oude dramatische dichters tot op het einde der republiek, vooral sedert 150, leggen er zich blijkbaar op toe, om naar het voorbeeld en onder den invloed der gelijktijdige Dactylici, de metrische kunst te ontwikkelen en te beschaven. Daarentegen werd het getal der Metra door hen meer en meer beperkt, zooals reeds uit eene vergelijking van Plautus met Terentius kan blijken, zoodat eindelijk vooral de iambische Trimeter en de katalektische trochaeische Tetrameter, die in 't algemeen zeer populair waren, in het drama gebezigd werden.

Als laatste vertegenwoordiger der oude iambische Metriek trad omstreeks 50 jaar na Chr. de fabeldichter P h a e d r u s op. Waarschijnlijk met het oog op de toen zeer beminde *sententiae* van Syrus, veroorlooft hij zich in zijne fabels, die insgelijks een zedekundige strekking hebben, op de even plaatsen van den

iambischen Trimeter den Spondeus, terwijl hij overigens geene der eigenaardigheden van Plautus en Terentius navolgt. Later ontmoeten wij trochaeische gedichten met dezelfde vrijheid ten opzichte van den Spondeus in het tijdvak der ouderwetsche Frontonianen omstreeks 150 na Chr., en op het einde der Romeinsche letterkunde ten gevolge van den toenemenden achteruitgang der beschaving.

§ 10.

Ennius. Lucilius. Accius.

Dewijl de vrees niet ongegrond was, dat door de vrijheid der dramatische Metriek en Prosodie de Latijnsche taal weer even ruw zou kunnen worden als in den tijd van den Saturnius, verwierf Ennius (239—169) een groote verdienste jegens haar, toen hij met zorgvuldige, soms wel wat kleingeestige navolging van Homerus den daktylischen Hexameter met onveranderlijke arsis invoerde, en zich ten opzichte van de prosodie zoo streng mogelijk naar het voorbeeld der Grieken richtte. Oorspronkelijk waren immers ook de prosodie der Grieksche en die der Latijnsche taal homogeen geweest, maar allengs was die der Latijnsche taal verbasterd.

Alleen gebruikte hij de oorspronkelijk lange eindsyllaben op *at*, *et*, *it* (2de persoon *ās*, *ēs*, *īs*), even als de gelijktijdige dramatici, nog lang.

Bovendien bediende Ennius zich in zijne Satiren van het elegische Distichon, vervolgens van de meest gebruikelijke maten der Dramatici, den iambischen Trimeter en den katalektischen trochaeischen Tetrameter, eindelijk, in navolging van de Alexandrijnen, van de zonderlinge Sotadeïsche maat, van deze laatste trouwens met veel vrijheden.

Hoewel de Hexameters van Ennius in menig opzicht hard en stroef zijn (te veel Spondeën of te veel elisiën, soms ontbreekt de noodzakelijke caesuur enz.), zoo moet toch zijne poging als volkomen welgeslaagd beschouwd worden, hetgeen deels aan zijn

smaak en zijn maatgevoel, deels aan de omstandigheid moet toegeschreven worden, dat hij reeds in zijne vroege jeugd drie talen grondig kende, de Grieksche, de Latijnsche en de Oscische.

Bij hem reeds is het streven duidelijk zichtbaar, om de Romeinsche dichters op nauwgezetheid en consequentie in de metrische kunst te wijzen. Hij oefende een ontzaglijken invloed op alle latere dichters uit, te meer omdat zijn nationaal-Romeinsch epos, de *Annales*, tot op Vergilius het meest populaire loflied op de heldendaden der Romeinen was.

Op hem volgt de Satirendichter Lucilius (181—103), die zich vooral van den Hexameter, maar bovendien ook van de overige door Ennius in de Satiren gebruikte Metra bediende en alleen den Sotadëus versmaadde. Er is bij hem vooruitgang in de metrische kunst te bespeuren, al ontbreekt het ook geenszins aan onwelluidende en stootende verzen. Veel daarvan kan door de dichtsoort, die den toon der dagelijksche conversatie tracht na te bootsen, verontschuldigd worden. — Ook Accius gedraagt zich in zijne niet-dramatische gedichten naar de metrische beginselen van Ennius.

§ 11.

De tijdgenooten van Cicero.

Tot op den tijd van Cicero stelden de Dactylici zich met de door Ennius gebezigde Metra tevreden, en wendden zij hun beste pogingen aan, om die te ontwikkelen en te volmaken. Het voortreffelijkste voorbeeld van hun streven is het streng naar de regels der kunst, maar zonder bevalligheid en menigvuldigheid van rhythmen opgestelde gedicht van Lucretius.

Maar de jongere tijdgenooten van Cicero, met Laevius aan het hoofd, b.v. Catullus, Calvus e. a. m. versmaadden die eenvoudigheid en leidden een menigte van meest allen aan de Alexandrijnen ontleende, in 't algemeen met veel smaak en behendigheid behandelde Metra de Romeinsche letterkunde binnen. Natuurlijk werd ook de Hexameter niet versmaad

(Varro Attacinus), maar het Distichon bleef onbeschaafd. Catullus was de eerste Romein, die zijne aandacht op de Aeolische poëzie vestigde; hij volgde Sappho na. Wellicht heeft ook Anacreon invloed op hem uitgeoefend. De Epode, zoo als wij die bij Horatius vinden, was aan dit tijdvak nog vreemd, echter oefende men zich reeds, naar het voorbeeld der Alexandrijnen, in iambische en trochaeische Metra van verschillenden aard volgens de strenge podische wetten der Grieken, en dichtte zelfs volkomen zuivere Iamben, waaruit ieder andere voet streng geweerd werd. Vooral hield men van Hipponakteïsche Iamben en hendecasyllabi phalaecii.

In het midden tusschen Lucretius en Catullus staat, nevens Laevius, Varro Reatinus. Zijne Satiren geven, in navolging van de Alexandrijnen, nevens groote polymetrie blijken van vele kunst, maar hij bedient zich ook van iambische, trochaeische en sotadeïsche verzen met de vrijheden van Ennius en Lucilius.

Van systema's vindt men bij Catullus het tweeregelige Asclepiadeïsche, het vierregelige Sapphische en twee met den Pherecratëus sluitende Glyconeïsche, een vierregelig en een, dat uit telkens drie en twee regels bestaat.

Nog in het tijdvak van Augustus had de metriek van Catullus vrienden en navolgers, zelfs nog in de 1ste eeuw na Chr.; slechts zijne polymetrie mishaagde. Daarentegen bleef de Phalaecius tot op het einde der Romeinsche letterkunde, de Hipponactëus tot op den tijd van Trajanus zeer populair, maar beide werden met meer nauwgezetheid behandeld.

§ 12.

Het tijdvak van Augustus.

In het tijdvak van Augustus (van 40 v. Chr. tot 14 na Chr.) bereikte de Romeinsche metriek het toppunt van haar bloei en hare ontwikkeling.

In de eerste plaats werd door Vergilius en Ovidius de kunst van den Hexameter tot de hoogste volmaaktheid gebracht.

Wel meende ook Vergilius de vrijheden, welke de oude Romeinen, vooral Ennius, zich ten opzichte van de rhythmische wetten van den Hexameter hadden veroorloofd (stuitende elisie en hiatus, synizesis, verlenging der eindsyllabe door de arsis enz.), niet te kunnen missen, maar hij maakte daarvan betrekkelijk zelden gebruik, in den regel, om de beschreven toestanden door den rhythmus te schilderen, een kunst waarin hij door weinig dichters overtroffen wordt. Zijne metriek wordt helaas soms misvormd door pedante nabootsing van door de Alexandrijnsche geleerden verkeerd begrepen verzen van Homerus.

Ovidius verminderde het getal der vrijheden, welke Vergilius zich meende te mogen veroorloven, nog aanmerkelijk. De Hexameters der Metamorphosen zijn eenigszins vrijer behandeld dan de elegische; zijne verzen zijn het schoonste voorbeeld van welluidendheid en metrische volmaaktheid; maar als men er veel achter elkaar leest, vermoeien zij vaak door zekere eentonigheid, vooral ook omdat Ovidius betrekkelijk zelden gebruik maakt van de kunst om door middel van den rhythmus te schilderen.

Voor den satirischen Hexameter, die zich alleen door het metrum van de taal onderscheidde, waarvan de beschaafde Romeinen zich in het dagelijksche leven bedienden, behield Horatius de vrijheden van Lucilius, zonder hem in zijne stroefheid na te volgen. De verzen der Epistels, in 't bijzonder van het 2de boek, zijn met veel meer zorg bewerkt, dan die der Satiren. — Het lag in den aard en het karakter van deze dichtsoort, dat de vrijheden, die de Grieksche dichters zich in werken van verhevener stijl gunden, b.v. hiatus en Spondeus in den 5den voet, zoo goed als verboden waren.

Ook de kunst van het Distichon, dat bij Catullus nog vrij onbeschaafd is, bereikte in de elegiën van Tibullus, in die van Propertius uit diens lateren tijd (boek IV, V), maar vooral ook door Ovidius haar hoogste punt van ontwikkeling. Toch is Ovidius in de gedichten, welke hij tijdens zijne ballingschap heeft geschreven, minder streng dan in de erotische werken.

Horatius verrijkte voorts de Romeinsche poëzie met de

epodische metriek van Archilochus en de lyrische der Aeolische dichters Alcaeus en Sappho. Ook Archilochus en Anacreon zijn stellig niet zonder invloed op de Oden gebleven. Het is niet volkomen zeker, of de beide eenige verzen, welke bij de Grieken niet voorkomen, c. I, 8; ep. 13 door Horatius zijn uitgevonden; eveneens kan niet met zekerheid uitgemaakt worden, of het in navolging van Alcaeus is, dat de strophen in de Oden allen — want c. IV, 8 is geïnterpoleerd — vierregelig zijn. Wij verkeeren in 't algemeen over den oorsprong van vele strophen van Horatius in het onzekere, omdat de Grieksche voorbeelden niet tot ons zijn gekomen en omdat de berichten der Latijnsche Grammatici met elkaar in strijd zijn.

Daarentegen bleef Horatius aan den geest der Romeinsche taal in zoo ver volkomen getrouw, dat hij de vrijheden, welke de Aeolische dichters ten opzichte van caesuur en syllaba anceps hadden genomen, deels geheel uit zijne metriek verwijderde, deels zeer aanzienlijk beperkte. Zoodoende schonk hij aan de door hem gebezigde Metra meer vastheid en grooter waardigheid. De Asclepiadëen b.v., de elflettergrepige Alcaïcus en Sapphicus kregen vaste caesuren, en de eersten in de basis, de laatsten vóór de caesuur doorgaande den Spondeus. Toch heeft hij in zijne lyrische Metra meer elisiën dan de tragische dichter Seneca; hij veroorlooft zich voorts eenlettergrepige conjunkties en praeposities in de caesuur en op 't einde van het vers te plaatsen, hetgeen Seneca insgelijks vermeed.

Geen later dichter heeft het in de lyrische metriek bij de Romeinen verder gebracht dan Horatius. De door hem afgekeurde, maar toch door twee zijner tijdgenooten gewaagde poging, om de liederen van Pindarus na te dichten, vond geen bijval.

Tevens emancipeerde zich de t r a g e d i e, die ten tijde van Augustus, in tegenstelling tot de komedie, met ijver beoefend werd, van de metrische overleveringen van den republikeinschen tijd. De tragische dichters maakten Iamben naar het voorbeeld der Grieksche Tragici en namen daarbij nog van de Alexandrijnen den regel over, dat in den iambischen Trimeter en den katalektischen

trochaeischen Tetrameter de voet, die den laatsten Iambus voorafgaat, noodzakelijk een Spondeus, Anapaest (of Dactylus) moet zijn. In 't algemeen waren zij in het gebruik van den Anapaest in den iambischen Trimeter veel vrijer dan de Grieksche Tragici. Tevens werd het koor ingevoerd, in den trant van Euripides; het stond met de handeling van het drama in een vrij los verband, en bevatte slechts beschouwingen van algemeenen aard, waartoe die handeling den dichter de soms vrij gezochte aanleiding gaf. Tot deze koren bediende men zich op vrij smakelooze wijze van anapaestische Monometers, ook, zoo als uit Seneca blijkt, van daktylische en logaoedische Metra.

§ 13.

De eerste eeuwen na Christus.

De eerste eeuw na Chr. tot op Hadrianus (117) vertegenwoordigt het Alexandrijnsche tijdvak der Romeinsche metriek.

Van eene verdere verrijking der metrische kunst is geen spraak meer. Ook vertoont zich weinig neiging tot polymetrie. De dichters meenden aan hun roeping te hebben voldaan, wanneer zij de Metra, welke door hun voorgangers gebezigd waren, op smaakvolle en consequente wijze beoefenden; echter ontaardde hun streven naar nauwgezetheid soms in pedanterie.

Wel gaven de Grammatici niet zelden verkeerde verklaringen van de metrische eigenaardigheden van Vergilius, die bij de Romeinen niet minder druk gelezen werd en niet minder gezag had dan Homerus; maar hun verkeerde theoriën hadden tot op het einde van de vierde eeuw weinig invloed op de betere dichters, zoo als nog uit de werken van Claudianus en Rutilius Namatianus, tijdgenooten van Honorius, kan blijken. Echter was het te betreuren, dat de vierregelige strophen van Horatius, met uitzondering van de steeds populair gebleven Sapphische strophe, slechts zoo korten tijd in den smaak der dichters viel. Daarentegen begon men reeds zich van de lyrische metra van Horatius bij het vervaardigen van gedichten κατὰ στίχον

te bedienen. — Seneca is zelfs op het grillige denkbeeld gekomen om in twee tragedies (Agamemnon en Oedipus) koorliederen uit kleine verzen of versdeelen van Horatius samen te stellen. In de laatste eeuwen componeerde men ook uit gedeelten van metra van Horatius nieuwe verzen.

Voor het overige werd de metrische kunst met de meeste nauwgezetheid tot in de kleinste bijzonderheden ontwikkeld en gereglementeerd. Vrijheden, die nog bij de dichters uit den tijd van Augustus zonder aanstoot waren, veroorloofde men zich slechts zeer zelden; de vrijheden, waarmede die dichters zuinig waren, werden geheel en al veroordeeld.

Bij het maken van Hexameters waren voor de dichters na Augustus Vergilius en Ovidius voorbeeld en wet, echter vooral Ovidius. Ook voor het Distichon waren zijne werken richtsnoer en wetboek, zelfs op de kunst der overige daktylische en logaoedische Metra oefende hij een grooten invloed uit. Voor de lyrische en satirische metriek besliste het voorbeeld van Horatius. Over den invloed van Catullus is reeds gesproken. M. z. § 11.

Nog ontwaren wij, even als bij de latere Grieksche dichters, den lust om bijzonder kunstige verzen te maken; die zucht tot knutselen nam toe, naarmate de dichters meer en meer gebrek aan stof voor hun arbeid kregen. Het merkwaardigste, in zijn soort onovertroffen voorbeeld dier afdwaling zijn de gedichten van Porfyrius Optatianus (omstreeks 330).

§ 14.

De antiquarische richting in de metriek.

Sedert den tijd van Hadrianus en Fronto treedt in de Romeinsche poëzie, nevens de navolging der metriek uit den tijd van Augustus, een antiquarische richting op den voorgrond, zoodat men, als de gelegenheid zich aanbood, niet slechts Iamben en Trochaeen met de podische vrijheden van Plautus vervaardigde, maar ook tot de polymetrie van Laevius en Catullus terugkeerde, zoo als blijkt bij Septimius Serenus en Teren-

tianus Maurus, dichters uit de 3de eeuw na Christus. Hun voorbeeld werd gevolgd door de christelijke dichters sedert de 4de eeuw, slechts dat deze voor hun verzen ook gebruik maakten van de metra van Horatius.

§ 15.

III. Laatste lotgevallen der Grieksche en Romeinsche metriek.

De laatste lotgevallen der Grieksche en der Romeinsche metriek, van af omstreeks de 3de eeuw na Chr., vertoonen zoo groote overeenkomst, dat zij hier te samen kunnen behandeld worden.

De gebruikelijke Metra bleven in de beide talen de daktylische Hexameter en Pentameter, alsmede verscheiden iambische en trochaeische verzen, bij de Grieken de iambische Trimeter, bij de Romeinen de katalektische trochaeische Tetrameter en de iambische Dimeter, deels *κατὰ στίχον*, deels in strophen.

Zoo als ons uit het voorbeeld der Grieksche en Romeinsche dichters uit de laatste tijden der Oudheid en uit de Middeleeuwen kan blijken, had men hoegenaamd geen begrip meer van den aard der strophen, die in den goeden ouden tijd een harmonische vereeniging van verschillende tot een schoon geheel verbonden verzen vormden. Men beschouwde iedere vereeniging van gelijksoortige of ongelijksoortige verzen, die uit even veel en in dezelfde orde op elkaar volgende regels bestond, als eene strophe, zoo slechts op het einde daarvan eén zware interpunktie stond. Zulke strophen waren vooral de vorm voor de kerkelijke poëzie (christelijke hymnen). De maat voor deze strophen was bij de Grieken sedert Gregorius Nazianzenus (360) vooral de iambische Trimeter, soms ook katalektische iambische Dimeters en Anacreontëen; de Romeinen maakten vooral gebruik van iambische Dimeters en katalektische trochaeische Tetrameters.

Tevens ging het fijne gevoel voor het juiste gebruik der verschillende Metra verloren. Reeds sedert de 3de eeuw hadden Romeinen (Alfius Avitus, later Festus Avienus) iambische Metra

als maat voor epische gedichten gekozen; hetzelfde deed bij de Grieken in de 7de eeuw Georgius Pisides. Omgekeerd maakte men sedert de 3de eeuw Latijnsche tragedies (Medea en Orestes) in Hexameters. Ook in het lierdicht ontmoeten wij weinig smaak in de keus der Metra, zoo als blijkt uit Ausonius en Prudentius, die omstreeks 400 leefden.

Toen sedert de 3de eeuw de fijne beschaving en het gevoel voor de welluidendheid en sierlijkheid der taal gaandeweg afnamen, vingen de verkeerde theoriën der Grammatici aan haar verderfelijken invloed op de antieke metriek uit te oefenen. Ook begonnen veel Romeinsche, en wel vooral de christelijke dichters de quantiteit te verwaarloozen, eerst in eigennamen, vooral Grieksche eigennamen, of in lange, voor de maat niet gemakkelijke woorden. Veel erger nog werd dit in de Middeleeuwen, hoewel ook de Middeleeuwsche dichters in dit opzicht naar gelang van den tijd waarin zij leefden en van hunne beschaving verschillen. — Het gevoel veor prosodie is den Grieken langer bijgebleven. Daarvoor echter springen de Byzantijnen, ook de beteren, sedert Georgius Pisides, met de klinkers, α, ι, υ, bij welke niet bepaald door den vorm aangewezen is, of zij lang of kort zijn, al heel vreemd om. Zij gebruiken ze, al naar het hun goed dunkt, lang of kort, behalve vóór een sterke positie; η en ω, als ook de Diphthongen zijn altoos lang, ε en ο kort, wanneer een enkele vokaal, dikwijls ook als er positio debilis volgt. In eigennamen en termini technici veroorloofde men zich allerhande vrijheden.

Een verder bewijs voor de verbastering van den smaak en het verval van taal en kunst vinden wij daarin, dat veel christelijke dichters van Rome in Iamben en Trochaeen zich geen ontbinding der arsis veroorloofden, en in 't algemeen drielettergrepige voeten vermeden; de Grieken na Georgius Pisides deden dit geregeld.

Echter waren de dichters der Middeleeuwen zich wel bewust van het verschil tusschen de quantiteerende en de rhythmische of accentueerende poësie. Een merkwaardig bewijs hiervoor levert het feit op, dat de quantiteerende Byzantijnsche Iamben-

dichters op het einde van den Trimeter steeds een paroxytonon plaatsen. Zij doen dit blijkbaar om te toonen, dat zij in hun verzen geen acht slaan op het grammatische accent, maar er zich op toe leggen, om het rhythmische accent zooveel mogelijk van het grammatische te doen verschillen.

§ 16.

Rhythmische poëzie.

Uit het verval der metrische poëzie ontwikkelde zich bij de Romeinen sedert de 3de eeuw, bij de Grieken, zoo niet vroeger, in de eerste helft der Middeleeuwen de zoogenaamde rhythmische poëzie. Zij regelt zich, althans bij het slot van het vers, zooveel mogelijk naar het accent. De Romeinen kozen voor dergelijke poëzie nevens den daktylischen Hexameter vooral populaire iambische en trochaeische maten, in 't bijzonder den iambischen Dimeter en den katalektischen trochaeischen Tetrameter, de Grieken den insgelijks van ouds populairen Iambicus septenarius, den zoogenaamden *versus politicus*, die steeds uit 15 lettergrepen bestaat. — Hij werd sedert de 12de eeuw de gewone versmaat, ook voor beschaafde dichters. — Men heeft in dit vers, als ook in de rhythmische verzen der Romeinen, meestal de caesuur gehandhaafd, zoo als die in de metrische gedichten was voorgeschreven (in het politische vers b.v. achter de vierde arsis).

Op de strophen der rhythmische poëzie is hetzelfde van toepassing, wat vroeger van de metrische strophen gezegd is, zoo als die op het einde der Oudheid en in de Middeleeuwen werden samengesteld.

Ten slotte moet nog vermeld worden, dat de meeste Grieksche en Latijnsche dichters der Middeleeuwen volstrekt niet meer weten en gevoelen, welke stof geschikt is voor poëtische behandeling en voor welke het proza de juiste vorm is. Elk onderwerp, ook het meest prozaïsche, werd het slachtoffer van hunne manie om verzen te maken.